

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів

Н. Б. Ларіна, О. М. Руденко

**МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

Навчально-методичні матеріали

**Київ
2013**

*Схвалено Вченою радою Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів
(протокол № 1 від 28 лютого 2013 р.)
та Науково-методичною радою Національної академії державного управління
при Президентіві України (протокол № 36 від 16 квітня 2013 р.)*

Автори

Н. Б. Ларіна, кандидат педагогічних наук, перший заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ;

О. М. Руденко, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Укладач

Г. І. Андрейчик, провідний фахівець відділу координації підвищення кваліфікації та комунікативного забезпечення Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ.

Рецензенти :

А. П. Рачинський, доктор наук з державного управління, професор, вчений секретар, професор кафедри державного управління і менеджменту НАДУ;

Л. І. Даниленко, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ.

Ларіна Н. Б.

Л25

Міжкультурна освіта державного службовця в контексті європейських стандартів: навч.-метод. матеріали / Н. Б. Ларіна, О. М. Руденко ; уклад. Г. І. Андрейчик. – К. : НАДУ, 2013. – 68 с.

Навчально-методичні матеріали підготовлено в межах Комплексної програми професійного розвитку осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, які здійснюють навчання в Національній академії державного управління при Президентіві України.

Висвітлено основи міжкультурної освіти державного службовця в контексті європейських стандартів.

Призначені для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву “Нова еліта нації”, а також для професійного навчання державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади в системі підвищення кваліфікації.

УДК 35.088.6:323.1(4)(07)

*Видано на замовлення Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ
при Президентіві України для осіб, зарахованих до Президентського кадрового резерву
“Нова еліта нації”.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМА 1. МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА У ДОКУМЕНТАХ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	6
ТЕМА 2. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	19
ТЕМА 3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ.....	28
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ “МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ”	38
ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

В сучасних умовах розширення Європейського Союзу, проголошення ЄС Стратегії європейської політики створюються нові стратегічні перспективи для поглиблення євроінтеграційних процесів у нашій державі. Важливу роль у розвитку європейської політики сусідства і партнерства України з країнами Європейського Союзу відіграє професійна компетентність державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти, яка є однією з складових європейських вимірів освіти.

У країнах Європейського Союзу, зокрема в Польщі, протягом багатьох років триває дискусія на тему міжкультурної освіти. Уряд Польщі відзначив, що за останні роки швидкими темпами збільшується кількість контактів з іноземцями, туристичних поїздок, молодіжних обмінів; зростає кількість емігрантів. Польща активно підтримує інтереси України в Європейському Союзі і в межах програми закордонної допомоги Міністерства закордонних справ Республіки Польща розробила проект “Шукати схожість – зрозуміти відмінності. Міжкультурна освіта в Україні”. Автором проекту була Ева Бобінська, керівник відділу громадської та європейської освіти Центрального осередку удосконалення вчителів. В межах проекту проведено навчання 60 українських тренерів, лідерів міжкультурної освіти. Курс, який тривав 120 годин, відбувався в Польщі та Україні. Після навчання українські лідери міжкультурної освіти провели пілотний семінар для керівників закладів освіти та підсумкову міжнародну конференцію.

Слід зазначити, що від часу розпаду СРСР і до вступу в 1999 році в НАТО, Польща відчувала себе буферною державою, як Україна сьогодні. Тоді, з одного боку, Захід не був переконаний щодо польських пріоритетів, а з іншого – Польща потребувала серйозних реформ в освіті та культурі.

Така схожість процесів робить польський досвід особливо актуальним для України. Поляки з розумінням підходять до наших сьогоднішніх проблем, відкрито ділячись своїм досвідом.

Автор вдячний нагоді, яку мав у 2008 році разом з іншими представниками післядипломної педагогічної освіти України щодо навчання у Республіці Польща за запрошенням Центрального осередку вдосконалення учителів та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Польщі.

Програма навчання була надзвичайно цікавою, передбачаючи щоденні тренінги, дидактичні ігри, зустрічі з представниками освітніх державних і недержавних громадських організацій у столиці Польщі – Варшаві та містечку Сулейовік.

Попередня теоретична обізнаність та незначний мовний бар’єр дозволили спілкуватися не лише з організаторами навчання, викладачами, а й з іншими громадянами.

Уявлення про загальні процеси формування міжкультурної освіти дали зустрічі з представниками Фонду Розвитку Системи Освіти в Республіці Польща, Департаменту аналізу і стратегії Комітету європейської інтеграції, що має статус міністерства, Центрального осередку удосконалення вчителів, що

має статус Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти. Працівники установ приємно вразили високим рівнем компетентності та вмінням подати інформацію.

Матеріали навчання у сфері міжкультурної освіти використано автором для написання навчально-методичного посібника “Міжкультурна освіта державного службовця в контексті європейських стандартів”, який призначений для викладачів та слухачів системи підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Готуючи навчально-методичні матеріали, автор використав наявні документи, довідники, напрацювання з питань міжкультурної освіти та європейської інтеграції Е.Бобінської, І.Грицяка, Н.Гнидюк, Л.Калініної, К.Кашевської, А.Климович, О.Овчарук, О.Онаць, М.Селятицького та інших вітчизняних і зарубіжних вчених, а також Інтернет-ресурси.

ТЕМА 1. МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА У ДОКУМЕНТАХ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

План заняття

1. Міжкультурна освіта – освіта заради миру та безпеки.

2. Загальна характеристика поняття “міжкультурна освіта” у документах Ради Європи:

- Конвенція про захист прав людини та основних свобод – Європейська конвенція з прав людини (Рада Європи, 1950);

- Віденська декларація (Рада Європи, 1993);

- Європейська молодіжна кампанія боротьби з расизмом, антисемітизмом, ксенофобією та нетерпимістю “Всі різні, всі рівні” (Рада Європи, 1994-1996);

- Рамкова конвенція про захист національних меншин (Рада Європи, 1995);

- Європейська конференція проти расизму “Всі різні, всі рівні: від принципу до практики” – Політична декларація (Рада Європи, 2000);

- “Краківська декларація” – Декларація європейських міністрів освіти “Освітня політика заради демократії і суспільної згуртованості: виклики і стратегії для Європи” (Рада Європи, 2000);

- “Вивчення та навчання європейської історії XX століття” (проект Ради Європи);

- “Мовна політика заради багатокультурної та багатомовної Європи” (Проект Ради Європи);

- Акція “Європа – це більше ніж тобі здається” (Рада Європи 2000);

- Звіти Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) (Рада Європи);

- Біла Книга освіти та професійної підготовки – Навчання та вдосконалення – На шляху до суспільства, що навчається (Європейський Союз, 1995);

- Біла Книга Європейської Комісії – Нові імпульси для європейської молоді (Європейський Союз, 2000);

- “Освіта в Європі: різні системи навчання – спільні завдання до 2010 року” (Європейський Союз, 2002);

- Афінська декларація “Міжкультурна освіта: управління різноманітністю, зміцнення демократії” (Рада Європи, 2003);

- Європейська Ініціатива для Демократії і Прав Людини (European Initiative for Democracy and Human Rights – EIDHR).

3. Фінансова підтримка Ради Європи та Європейського Союзу щодо реалізації міжнародних проектів у сфері міжкультурної освіти в країнах східного сусідства.

Основні поняття теми: права людини, мультикультурна освіта, інтеркультурна педагогіка, полікультурна освіта, толерантність, конвенція, декларація, національні меншини, Біла книга; Голокост, расизм, ксенофобія, антисемітизм, нетерпимість, міжкультурні конфлікти, переслідування,

етнічні чистки, екстермінація народів; європейський мовний портфель, Мовний паспорт, “європейське мовне посвідчення”.

1. Міжкультурна освіта – освіта заради миру та безпеки

У Західній Європі питання **мультикультурної освіти** виникло у післявоєнний період. Причиною тому була хвиля іммігрантів із колишніх колоній, а пізніше заробітчан із менш розвинутих країн з іншими культурними особливостями. В результаті, у Великобританії, Німеччині, Франції та інших країнах цієї частини Європи почала розвиватись міжкультурна освіта та **інтеркультурна педагогіка**, яка допомагала побудувати порозуміння та співпрацю між корінними жителями та новоприбулими.

У пакеті “*Міжкультурне навчання*”, спільній публікації Ради Європи та Європейської Комісії (Страсбург 2000), запропоновано визначення “міжкультурна освіта”. Це поняття означає: *навчання про те, як ми сприймаємо інших людей, які суттєво відрізняються від нас. Це стосується нас. Це стосується наших знайомих та друзів і того, як ми діємо разом, щоб збудувати суспільство, у якому панує справедливість. Це стосується зв’язків, які можуть встановити між собою суспільства, щоб поширювати рівність, солідарність та шанси для всіх. Це поглиблює повагу та підтримує гідність у взаєминах між культурами, особливо тоді, коли частина з них належить до меншості, а інші становлять більшість*¹. Одночасно, у Сполучених Штатах, Канаді та Австралії розвивається **полікультурна освіта**, тому що від самого початку ці країни формувались представниками багатьох національностей. Наприкінці ХХ століття найцікавішим освітнім полігоном з цієї точки зору була Південно-Африканська Республіка, що пережила великі політично-суспільні зміни.

На початку ХХІ століття європейські країни стають дедалі більше багатокультурними. Демографічне старіння в Європі поглиблюватиме цей процес, тому що для того, щоб розвиватись, європейським країнам будуть необхідні іммігранти, а бідність у слаборозвинутих країнах (південні країни) буде постійно викликати нові хвилі емігрантів.

2. Загальна характеристика поняття “міжкультурна освіта” у документах Ради Європи

Міжкультурна та полікультурна освіта, як відповідь на виклики сучасного світу, займає почесне місце у документах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Розглянемо їх.

• Конвенція про захист прав людини та основних свобод – Європейська конвенція з прав людини (Рада Європи, 1950)

Конвенція була ухвалена у 1950 році та кілька разів змінена протоколами. Конвенція, основний європейський документ про права людини, є фундаментом реалізації міжкультурної та полікультурної освіти. Особливо важливими є статті Конвенції, що стосуються заборони дискримінації (Ст. 14),

¹ *Міжкультурне навчання*, Рада Європи та Європейська Комісія, Страсбург 2000, польське видання – Фонд Розвитку Системи Освіти, Варшава, ст. 97.

свободи думки, сумління та віросповідання (Ст. 9), свободи висловлювання думок (Ст. 10), свободи зборів та об'єднань (Ст. 10). У статті 14 записано: *Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою*². Цей запис є найважливішим джерелом для діяльності у сфері міжкультурної освіти. Якщо країна ратифікує Конвенцію, вона бере на себе обов'язок її дотримуватись, зокрема і в системі освіти³. Конвенція має бути у списку обов'язкової літератури в програмі професійного навчання державного службовця.

- **Віденська декларація (Рада Європи, 1993)**

В жовтні 1993 року 32 країни-члени Ради Європи підписали у Відні декларацію що стосується питання демократії, прав людини, національних меншин та боротьби з проявами расизму, ксенофобії, антисемітизму і нетолерантності. В певному сенсі Декларація була відповіддю на події в Європі на початку 90-х років. Тоді сфера демократії поширилась на країни колишнього соціалістичного блоку, а одночасно, ми були свідками кривавих конфліктів на Балканах та Кавказі.

В декларації читаємо: *Завершення поділу Європи створює історичну можливість зміцнити мир та стабільність на континенті. Всі наші держави поділяють принципи плюралістичної та парламентської демократії, неподільності та загальності прав людини, правової держави та спільної культурної спадщини, збагаченої своєю різноманітністю. Європа може бути великою територією демократичної безпеки. Ці речення визначають основу міжкультурної освіти. Основи - це демократія, правова держава, повага до прав людини і національних меншин, прийняття культурної, етнічної та релігійної різноманітності. Важливою темою міжкультурної освіти є відношення суспільства до національних меншин. У Декларації читаємо: В Європі, яку прагнемо збудувати, необхідно впоратись із цим важливим завданням: забезпечити захист прав людей, що належать до національних меншин, повагу до територіальної цілісності та національної суверенності держав. За таких умов ці меншини внесуть цінний вклад у життя наших суспільств. (...) Держави повинні створити особам, що належать до національних меншин, усі необхідні умови для розвитку їх культури, збереження їх релігії, традицій та звичаїв.*

Декларація виразно підкреслює необхідність протидії явищам расизму, ксенофобії, антисемітизму та нетерпимості. В документі читаємо: *Ми, глави держав та урядів країн-членів Ради Європи, переконані, що різноманітність традицій та культур протягом століть була одним із багатств Європи і що засада толерантності є гарантією утримання в Європі відкритого суспільства, яке з повагою ставиться до культурної різноманітності, до якої ми всі прив'язані; переконані, що формування демократичного і плюралістичного*

² Офіційний переклад.

³ На Україні Конвенцію ратифіковано Законом N 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97 – прим. перекладача.

суспільства, яке з повагою відноситься до гідності всіх людей, залишається однією з головних цілей європейської конструкції; занепокоєні відродженням расизму, ксенофобії та антисемітизму в сучасному світі, розвитком клімату нетолерантності, збільшенням кількості актів насильства, в першу чергу, проти емігрантів та осіб іншого походження, відношенням, що принижує гідність і супроводжуваними його випадками дискримінації; занепокоєні розвитком агресивного націоналізму та етноцентризму, які є новими проявами ксенофобії (...). Будемо викорінювати кожну ідеологію, політику та практику, яка заохочує до расової ненависті, агресії та дискримінації, кожну дію чи риторику, які могли б збільшити неспокій та напруженість між групами з різним расовим, етнічним, національним, релігійним або суспільним минулим.

Декларації, які заміщені у наведеному фрагменті, вказують на напрямок реалізації міжкультурної освіти. В даному контексті – це освіта заради миру та безпеки.

• Європейська молодіжна кампанія боротьби з расизмом, анти-семітизмом, ксенофобією та нетерпимістю “Всі різні, всі рівні” (Рада Європи, 1994 - 1996)

Кампанія була проявом конкретних дій Ради Європи у сфері освіти, які розпочались після саміту у Відні (1993). Метою кампанії була мобілізація суспільної думки в Європі проти все більш поширеного відношення і дій, джерелом яких є ідеологія расизму, ксенофобії та пропагування ідеї толерантної і багатокультурної Європи. Кампанія пропагувала такі поняття, як толерантність, рівність, гідність, демократія та протиставляла їх поняттям расизм, ксенофобія, антисемітизм, нетерпимість. Вона також підкреслювала, що ООН проголосила 1995 рік – роком толерантності. Однією з оперативних цілей кампанії було пропагування ідеї освіти в міжкультурному контексті (*intercultural learning*) на рівні середньої та вищої школи. Освіта в міжкультурному контексті була визнана одним із методів роботи, який впливатиме на успіх кампанії. У рекомендаціях до проведення кампанії констатовано: *Європейські суспільства стають все менш однорідними. В країнах збільшується різноманітність – настає перехід до багатокультурного суспільства. Але ці зміни не відображаються на практиці. В наших суспільствах функціонує дуже мало інтерактивних структур. Досвід свідчить, що мобільність молоді (подорожі, обміни), як і інші моделі поведінки цієї групи, пов'язані із взірцями культури, існуючими як в багатокультурних, так і в етнічних суспільствах.* Автори рекомендації звертають увагу на необхідність одночасного формування відповідної позиції, свідомості і поведінки молодих людей.

• Рамкова конвенція про захист національних меншин (Рада Європи, 1995)

Конвенція є результатом виконання зобов'язань Віденської декларації (1993). Це надзвичайно важливий документ у контексті освіти в багатонаціональних суспільствах, де взаємовідносини з національними меншинами є головною сферою практики в цьому питанні. В преамбулі до конвенції читаємо: *Плюралістичне та справді демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність*

кожної особи, яка належить до національної меншини, але й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності; створювати клімат толерантності та діалогу, який є необхідним для того, щоб культурна різноманітність стала джерелом та чинником не розколу, а збагачення кожного суспільства. На жаль, не всі європейці погоджуються з думкою, що “різноманітність збагачує”. Багато європейських освітніх систем впродовж десятиліть проголошували гасло про “необхідність однорідності”. Такий підхід викликав війни в Боснії, Косові, Чечні, Нагірному Карабаху. Протягом післявоєнних десятиліть у польській системі освіти пропагувались світлі сторони життя в однорідному суспільстві і одночасно, не проводилась підготовка молодих людей до контактів з однолітками з інших країн та інших національностей. Польща ратифікувала Конвенцію у 2000 році. В ній є багато настанов, які безпосередньо стосуються освіти.

У Статті 6 читаємо: *Сторони створюють атмосферу толерантності та міжкультурного діалогу і вживають ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають в межах їх території, незалежно від їх етнічної, культурної, мовної або релігійної приналежності, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації.*

У Статті 12 записані рекомендації стосовно конкретних освітніх дій:

1. *Сторони, в разі необхідності, вживають заходи в галузях освіти та наукових досліджень із метою сприяння вивченню культури, історії, мови та релігії своїх національних меншин та більшості населення.*

2. *Сторони забезпечують належні умови для підготовки вчителів, викладачів і доступу до навчальних посібників та сприяють контактам між учнями і вчителями, що належать до різних громад.*

3. *Сторони зобов'язуються створити особам, які належать до національних меншин, рівні можливості доступу до освіти всіх рівнів.*

Стаття 13 окреслює умови функціонування приватних шкіл національних меншин:

1. *В рамках своїх освітніх систем, Сторони визнають за особами, які належать до національних меншин, право створювати свої власні приватні освітні та навчальні заклади і керувати ними.*

2. *Здійснення цього права не накладає ніяких фінансових зобов'язань на Сторони.*

Стаття 14 стосується дуже важливого питання рідної мови національних меншин. У ній читаємо: *Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право вивчати мову своєї меншини.* Питанню мови також присвячений окремий документ Ради Європи – Європейська хартія регіональних мов або меншин (1992), де у Статті 8 йдеться про освіту.

• **Європейська конференція проти расизму “Всі різні, всі рівні: від принципу до практики” – Політична декларація (Рада Європи, 2000)**

Конференція була європейським внеском до Світової конференції проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії та нетерпимості. В декларації є

багато важливих записів, які дають основи сучасному розумінню міжкультурної освіти. В документі читаємо: *Європа є спільнотою, яка базується на загальноприйнятих цінностях, багатокультурною у своєму минулому, сучасності і майбутньому. Толерантність гарантує збереження Європи як плюралістичного та відкритого суспільства, в якому підтримується культурна різноманітність.* Плюралізм і відкритість – це ключові поняття в процесі введення в дію міжкультурної освіти. Декларація звертає увагу на чисельні загрози на нашому континенті, зокрема, на випадки етнічних та релігійних чищень, діяльність деяких політичних партій, які визнають ідеологію ксенофобії, ворожість у відношенні до “інших”, яку висловлюють деякі засоби масової інформації, та проблему використання сучасної технології масової комунікації для розповсюдження расистських лозунгів. В частині, де йдеться про зобов’язання держав-учасниць, звернено увагу на засоби протидії расизму і нетерпимості: правні, політичні, освітні та навчальні. Звернено увагу, що навчання і піднесення свідомості у сфері протидії расизму і нетерпимості повинно стосуватись усіх членів суспільства, не тільки вчителів та учнів, але також працівників міліції, збройних сил та в’язниць; суддів, прокурорів, митних та імміграційних службовців; працівників охорони здоров’я та соціальної сфери.

• **“Краківська декларація” – Декларація європейських міністрів освіти “Освітня політика заради демократії і суспільної згуртованості: виклики і стратегії для Європи” (Рада Європи, 2000)**

Під час 20-ї сесії Конференції європейських міністрів освіти у жовтні 2000 року в Кракові, міністри освіти держав-членів Ради Європи прийняли важливу декларацію, яка відноситься до необхідної освітньої діяльності у відповідь на виклики сучасного світу. Факт, що декларація була підписана в Польщі (у багатокультурному Кракові), накладає на нас додатковий обов’язок розповсюджувати і вводити в дію її положення. Серед спільних викликів, перед якими стоять європейські системи освіти (виклики, що поєднують багато можливостей з істотними загрозами), звернено увагу на питання культурної різноманітності. В Декларації читаємо: *Європа і європейське суспільство стають все більш різноманітними, що само по собі є позитивним явищем. Однак, значна кількість наших громадян, а навіть деякі політичні лідери, відкидають цей напрям розвитку, повертаючись до ізоляції, расизму, ксенофобії, антисемітизму, націоналістичного підходу та інших форм упередженості та нетерпимості. Звернувши на це увагу, міністри освіти рекомендують: формування міжкультурних навичок і вмінь у сфері особистих взаємовідносин і спілкування не тільки шляхом вивчення іноземних мов, але також шляхом пропагування поняття людської гідності, відповідальності у суспільному вимірі, толерантності, солідарності та демократії; освіти для меншин, які мігрують та для національних меншин, зокрема, ромів; освітні дії, із метою запобігання новим злочинам проти людськості або заперечення злочинів, таких як Голокост та етнічні чищення, які трагічно позначили ХХ століття масовими порушеннями прав людини і основних цінностей, які пропагує Рада Європи.*

Використане в Декларації поняття “міжкультурні навички і вміння” – це корисне для освіти формулювання щодо визначення канону вмінь і навичок, які мають формувати в суспільстві. Варто звернути увагу на те, що в Декларації підкреслено два питання, про які сказано, що вони “вразливі” та одночасно “визначальні”. Йдеться про відношення до двох меншин – єврейської і ромської. В документі пропонується запровадження в школах Дня пам’яті про Голокост.

• **“Вивчення та навчання європейської історії XX століття” (проект Ради Європи)**

Проект вплинув на поступ у розвитку концепції навчання історії, яке повинно характеризуватись плюралізмом і толерантністю, та став прикладом відкритого підходу до чутливих тем сучасної історії Європи. У XX столітті в багатьох місцях континенту європейці були свідками і учасниками міжкультурних конфліктів, переслідувань, етнічних чисток та екстермінацій народів. Історія, це своєрідна та невід’ємна частина міжкультурної освіти. Завдяки проекту розвинуто методологію навчання про Голокост. Відповідно до рекомендації Кабінету Міністрів прийнято рішення виступити з ініціативою запровадження *Дня пам’яті про Голокост і захисту перед злочинами проти людськості*. Проблема відношення до осіб єврейської національності є істотною темою міжкультурної освіти в усій Європі. В певному розумінні, ця проблема виконує функцію лакмусового папірця. Пам’ять про Голокост постійно живе, хоча минуло більше половини століття. З плином часу зникають свідки трагедії єврейського народу і це перекладає обов’язок “збереження пам’яті” на систему освіти. В Декларації читаємо: *Ми відповідаємо за переказ страшної правди про Голокост, незважаючи на тих, хто її заперечує. Усвідомлюємо собі, що на наших народах лежить моральний, а на наших урядах політичний, обов’язок прикладання зусиль, щоб майбутні покоління змогли зрозуміти причину Голокосту і зробити висновки з його наслідків. Зобов’язуємось зміцнити зусилля з метою сприяння навчанню, пам’яті та дослідженням Голокосту*. Навчання про Голокост не може обмежуватись тільки історією, воно повинно виконувати також “запобіжну” функцію. Всі, хто реалізує міжкультурну освіту, повинні включити в програму навчання проблематику антисемітизму, Голокосту і питання сучасних взаємовідносин з єврейською громадою.

• **“Мовна політика заради багатокультурної та багатомовної Європи” (Проект Ради Європи)**

Завдяки проекту створено *Рамкову систему опису навчання іноземних мов та основи Європейського мовного портфеля і Мовного паспорту*. Ці документи вводяться до використання в усій Європі і їх можна назвати “європейським мовним посвідченням”, яке разом з “європейським комп’ютерним посвідченням” є одним із головних інструментів, необхідних у реалізації міжкультурної освіти. Додатково розроблено способи популяризації регіональних мов, мов національних меншин та рідковживаних мов. Проект повинен допомогти ввести в дію мовну політику, яка підтримує спілкування і співпрацю між особами та суспільними групами з різною культурно-мовною приналежністю. В результаті проекту 2001 рік був проголошений *Євро-*

пейським роком мов. В свою чергу, успіх цього проекту вплинув на встановлення щорічного *Європейського дня мов*.

Європейська мовна політика заохочує до вивчення іноземних мов від наймолодшого віку, вивчення принаймні двох іноземних мов (мов “партнерських”), створення можливості вивчення мов у будь-якому віці, вивчення іноземних мов у контексті культури країни, мова якої вивчається, збереження рідкісних та вимираючих мов. До останнього завдання відноситься *Європейська карта регіональних мов і мов меншин* Ради Європи 1992 року.

- **Акція “Європа – це більше ніж тобі здається” (Рада Європи 2000)**

В цій освітній акції був компонент “Реакція на багатокультурне суспільство”. В освітніх матеріалах читаємо: *У 90-ті роки збільшилась нетерпимість до тих, хто “інший”. Таке відношення може приймати різні форми: від жорстокого нападу расистського характеру до звичайного факту розповідання анекдотів про гомосексуалістів чи іноземців.* У матеріалах поняття міжкультурної освіти визначається так: *Міжкультурна освіта діє у двох головних напрямках: дозволяє розпізнати нерівність, несправедливість, расизм, стереотипи і упередженість та надає знання і навички, які допомагають протистояти такому відношенню, коли це спостерігається в суспільстві.* Акція ознайомлює з діяльністю Європейської комісії проти расизму та нетерпимості.

- **Звіти Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) (Рада Європи)**

ЄКРН була створена у 1994 році на основі рішення Віденського саміту Ради Європи (1993). Комісія, що складається з делегованих урядами держав-учасниць експертів, публікує періодичні звіти стосовно кожної з держав. У звітах надається оцінка діяльності країн у напрямку боротьби з проявами расизму, антисемітизму, ксенофобії, етнічної дискримінації. В звіті стосовно Польщі (1999 р.) зазначає поступ у законодавстві та зріст прийняття національних меншин. Але в іншому місці стверджується: *У відношенні, яке, як нам здається, домінує в суспільстві, переважає замкнутість на різноманітність, а антисемітичні почуття глибоко закорінені (...).* ЄКРН усвідомлює, що критика антисемітизм, в Польщі найчастіше сприймається як зовнішнє втручання, але заохочує ціле польське суспільство до визнання існування цього явища і боротьби з ним. У зв’язку з цим ЄКРН підтримує ініціативи, завдяки яким пропагується знання про єврейську культуру та вклад єврейської спільноти в життя польського суспільства. Звіт рекомендує проведення в Польщі конкретних дій, особливо у відношенні до проблеми антисемітизму, звертає увагу на виклики, що виникають із нових форм міграції. Польська влада не погодилась із деякими твердженнями авторів звіту про антисемітські настрої. Звіт викликав дискусію на цю тему. Звіт ЄКРН також присвячує особливу увагу іншим “чутливим” групам, до яких зараховує національні меншини, меншини інших рас та ромів.

- **Біла книга освіти та професійної підготовки – Навчання та вдосконалення – На шляху до суспільства, що навчається (Європейських Союз, 1995)**

У цьому документі визначено необхідні освітні дії, що відповідають на цивілізаційні виклики сучасного світу. Представлено п'ять загальних завдань: зближення школи і виробництва, боротьба з крайнощами (надання другого шансу закінчення школи), знання трьох мов Спільноти, рівноправність матеріальних інвестицій та витрат на освіту. Полікультурний контекст часто пов'язаний із запобіганням крайнощів певних національних меншин, ідея школи другого шансу стосується, між іншими, ромської спільноти. Біла книга підкреслює велику роль знання іноземних мов і виразно показує взаємозалежність міжкультурної освіти і навчання іноземних мов: *Поряд із лінгвістичною компетентністю повинна бути розвинута здатність пристосовуватись до середовища праці та життя, визначеного іншими культурами. Якщо бажаємо пізнати інших, нам необхідні мови. Їх опанування призведе до збільшення почуття гордості з приналежності до Європи, з її багатством та культурною різноманітністю, а також до кращого взаєморозуміння між громадянами Європейського Союзу.*

• **Біла книга Європейської Комісії – Нові імпульси для європейської молоді (Європейських Союз, 2000)**

У цьому документі вказані головні виклики, перед якими стоїть молодь на початку ХХІ століття. Описано демографічні, соціологічні, економічні тенденції та культурні зміни в поколінні молодих людей, їх зацікавленість та участь у суспільному житті, європейській інтеграції та глобалізації. В документі значну увагу звернено на значення боротьби з расизмом і ксенофобією, як це визначив Європейський Союз в Амстердамському договорі 1997 р. В Білій книзі читаємо: *Молоді люди відкриті до інших, чутливі до проблем расизму та сповнені рішення діяти у цьому напрямку. Одночасно, вони відчують свою піддатливість до маніпуляційних технологій.* Запобігання расизму та ксенофобії повинно полягати на впровадженні питань культурної різноманітності до програми професійної підготовки працівників освіти, культури, органів державної влади та місцевого самоврядування, підтримці молодіжних ініціатив боротьби з явищем дискримінації, більшою участю у навчанні молодих людей з національних меншин, проведенні освітньої діяльності для емігрантів, будуванні європейської самобутності, яка зміцнює національну і регіональну самобутність, поширенні ідеї вивчення іноземних мов та мобільності молодих людей. Міжкультурна освіта була визначена як одна із галузей, які будуть вирішувати про ефективність дій, спрямованих на європейську молодь. У підсумку документа було стверджено, що *міжкультурна освіта запобігає расизму і ксенофобії.*

• **“Освіта в Європі: різні системи навчання – спільні завдання до 2010 року” (Європейський Союз, 2002)**

У 2000 році в Лісабоні Європейський Союз окреслив Лісабонську стратегію – документ, який визначив необхідні економічні та суспільні зміни для досягнення Європою успіху в світі. Відповідно до нього проводяться *спільні заходи європейських держав із метою побудови суспільства знань і конкурентноздатної економіки.* Головним інструментом для досягнення мети визначено освіту. В лютому 2002 року Рада Європейського Союзу ухвалила

програму розробки майбутніх ключових завдань освіти. Було визначено три стратегічні завдання:

- поліпшення якості ефективності систем освіти та професійної підготовки в ЄС;
- полегшення доступу до системи освіти та професійної підготовки для всіх;
- ширше відкриття системи освіти та професійної підготовки у світі.

Одночасно, окреслено тридцять конкретних завдань. Спрямованість Європейського Союзу на збільшення “відкритості систем освіти” пов’язана із реалізацією міжкультурної освіти, яка є необхідним інструментом для досягнення цієї мети. На рівні конкретних завдань, документ говорить про поширення ідеї європейського виміру в освіті та професійній підготовці, заохочення до вивчення іноземних мов, збільшення мобільності осіб, які навчаються та проходять професійну підготовку. Це можливо при умові володіння міжкультурними навичками.

• **Афінська декларація “Міжкультурна освіта: управління різно-
рідністю, зміцнення демократії” (Рада Європи, 2003)**

Протягом сесії постійної конференції в листопаді 2003 року європейські міністри освіти прийняли *декларацію, присвячену міжкультурній освіті*. Сесія відбулась в Афінах – символічному місці народження європейської демократії. В декларації підкреслено *взаємозв’язок між демократією і міжкультурною освітою та роль цих компонентів у реформі європейської системи освіти*. Стверджено, що шлях до мирного співіснування багатокультурного суспільства пролягає у створенні демократичної школи, співпраці з батьками, місцевими спільнотами та громадянськістю. Аналізуючи останні події у світі, підкреслено значення *європейсько-арабського діалогу* і необхідність діяльності державного управління у цьому напрямку.

Звернено увагу на необхідність розвитку проекту “*Освіта ромських дітей*”. Багато уваги присвячено дидактиці та рекомендовано *розпочати дослідження на тему міжкультурної освіти з метою пристосування термінології та чіткого визначення змісту в контексті міжкультурної освіти*. В документі описано бажану професійну компетентність всіх, хто впроваджує в практичну діяльність знання та вміння з міжкультурної освіти. Вони мають вміти виконувати різні ролі – дипломата, радника, партнера й управлінця людськими ресурсами, вміти керувати різноманітністю, а це означає вміти працювати з групами людей різних рас, національностей, віросповідань і переконань. У документі описано необхідні підходи до навчання і рекомендовано конкретні методи.

Навчання має здійснюватися на основі співпраці (cooperative learning) в групі (social learning) з обов’язковим дидактичним елементом “навчання спільно жити”.

Важливим питанням, порушеним в Афінах, було використання інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку міжкультурної освіти. Звернено увагу, що *використання нових інформаційно-комунікаційних послуг може надати більше можливостей участі осіб у розповсюдженні інформації,*

навчанні і спілкуванні, що виходить за межі держав із метою покращення міжнародного порозуміння та взаємозбагачення культур.

На завершення було підкреслено, що міжкультурна освіта має стати постійним компонентом освітньої політики всіх європейських держав. Це завдання може бути виконане шляхом відповідної розробки навчальних планів, програм впровадження міжкультурної освіти в процес державного управління закладами освіти та професійної підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

До описаних у цій статті вибраних документів Ради Європи та Європейського Союзу, які стосуються важливих питань з точки зору реалізації міжкультурної освіти, можна було б додати й інші документи, наприклад, Директиву Ради Європейського Союзу № 2000/43, у якій йдеться про *рівне ставлення до людей, незалежно від їх расової або етнічної приналежності* та Директиву № 2000/78, що стосується *загальних вимог щодо рівного ставлення в питаннях працевлаштування та професійної підготовки*. Ще одним важливим документом є Рекомендація № 84 Комітету міністрів Ради Європи 1984 року, в якій йдеться про підготовку викладачів для міжкультурного порозуміння. Надзвичайно важливу роль відіграє нова інституція Європейського Союзу, яка була створена у Відні в 2000 році – Європейський моніторинговий центр з расизму та ксенофобії (ЄМЦРК). Центр реалізує чисельні освітні програми, пов'язані з боротьбою проти ксенофобії, нетерпимості, расизму та антисемітизму (наприклад, програма боротьби з проявами расизму серед футбольних вболівальників). Освітні програми Європейського Союзу “Молодь” та “Коменіус” також посиляються у своїх пріоритетах на питання міжкультурної освіти.

• Європейська Ініціатива для Демократії і Прав Людини (European Initiative for Democracy and Human Rights – EIDHR)

У 2002-2006 рр. Україна була однією з 30 країн, які отримували допомогу від Європейської Ініціативи для Демократії і Прав Людини (**European Initiative for Democracy and Human Rights – EIDHR**). У рамках цієї ініціативи майже 5,3 млн. євро було призначено для України на підтримку дій, що мали покращити доступ до правосуддя і моніторингу прав людини.

EIDHR є головним інструментом Спільнот фінансової підтримки громадських організацій у сфері розвитку демократії, прав людини і громадянського суспільства у країнах, що не входять до ЄС. Програма дуже широка, до її складу входило 32 країни у Центральній і Східній Європі, Африці і Центрально-Східній Азії.

У 2002-2004 рр. програма підтримувала діяльність у чотирьох головних тематичних площинах:

- підтримка для зміцнення демократії, ефективного управління і дотримання прав (напр., заходи, пов'язані з парламентськими виборами, зміцненням громадянського суспільства, популяризація незалежних мас-медіа, захист свободи, запобігання конфліктам, незалежності правосуддя, розподілом влади, плюралізмом і кращим управлінням суспільними справами);
- підтримка дій, спрямованих на відміну смертної кари;

- підтримка боротьби із застосуванням тортур (напр., підтримка центрів реабілітації, жертв тортур, підтримка діяльності міжнародних трибуналів і судів);

- боротьба з расизмом, ксенофобією і дискримінацією (підтримка популяризації і захисту прав людини і основних свобод, захист громадянських справ, політичних, економічних, суспільних і культурних меншин, етнічних груп і дискримінованих осіб, підтримка організацій, які працюють на благо захисту і популяризації прав людини).

На 2005-2006 рр. у рамках EIDHR ініційовано чотири кампанії:

- Популяризація правосуддя і верховенства права;
- Розбудова культури, що поважає права людини;
- Популяризація процесу демократизації;
- Поширення засад рівності, толерантності і миру.

Європейська Комісія реалізувала цю програму за допомогою трьох наступних засобів:

- проекти, відібрані під час процедури селекції шляхом відкритого конкурсу (отримують фінансову допомогу не менше ніж 300 000 євро) реалізуються суб'єктами громадянського суспільства, у тому числі місцевим самоврядуванням (але за винятком офіційних державних і міжнародних урядових організацій чи інституцій). Це полегшує не лише прозорість процесу відбору, а й дозволило широку участь громадянського суспільства як партнерів у досягненні цілей допомоги EIDHR;

- мікропроекти (малі проекти менше 100 000 євро) безпосередньо адмініструвалися Представництвом Європейської Комісії у країнах, охоплених допомогою. Вони підтримали діяльність громадських організацій у сфері прав людини і демократизації;

- цільові проекти, ідентифіковані Європейською Комісією з метою досягнення специфічних цілей, що не можуть бути досягнуті через відкриті конкурси чи мікропроекти. Це дозволило Комісії активніше шукати і планувати нові ініціативи, що відповідали визначеним потребам. Ці проекти реалізовувались партнерами, вибраними Європейською Комісією, в основному міжнародними і регіональними організаціями (спеціалізовані структури ООН, бюро Верховного Комісара з питань Захисту Прав Людини, Рада Європи, і ОБСЄ).

Новий EIDHR в основному завдяки рішенням Європейського Парламенту зможе стати джерелом підтримки не лише для організацій, як досі, але також для приватних осіб, які самостійно реалізовуватимуть цілі програми.

Отже, державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування, які працюють у сфері соціальної та гуманітарної політики, відповідно до посадових обов'язків мають знати про існування та можливості використання в практичній діяльності усіх вище зазначених документів.

По-перше, це надає психологічну підтримку – “я не один”, так вважає і діє багато в цілій Європі. Посилання у своїй роботі на ці документи безперечно полегшить співпрацю з іншими європейськими країнами.

По-друге, витяги з вищезазначених документів необхідні при розробці планів роботи структурних підрозділів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. План кожного структурного підрозділу має бути узгоджений з планами, які реалізуються в області, регіоні.

Державні документи узгоджуються з міжнародними (переважно з європейськими), які були ратифіковані урядом.

Таким чином, замикається “коло взаємозалежності” між важливими європейськими деклараціями і політикою державного управління в районі, регіоні, державі.

По-третє, зазначені документи можна використати як допоміжний матеріал на курсах підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Робота з першоджерелами, якими є конкретна резолюція, декларація, рекомендація, Біла книга або Конвенція, приносять багато користі та служать формуванню почуття відкритого і свідомого громадянина своєї країни та Європи.

Питання для самоконтролю та обговорення

1. Визначте сутність поняття “міжкультурна освіта”.

2. Прокоментуйте статтю 14 Європейської конвенції з прав людини, у якій записано: *Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою*⁴.

3. Прокоментуйте завдання Програми: “Освіта в Європі: різні системи навчання – спільні завдання до 2010 року”.

4. Визначте сутність понять теми та випишіть їх у тематичний словник.

⁴ Офіційний переклад.

ТЕМА 2. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

План заняття

1. Теоретичні аспекти поняття “культура”.
2. Програми співробітництва Ради Європи з Україною (2008–2011):
 - Проекти у галузі освіти та культури;
 - Регіональне співробітництво й допомога;
 - Проекти у сфері молодіжної політики та спорту.

Основні поняття теми: програма співробітництва, Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), інноваційні міжкультурні проекти, ординарний або загальний бюджет, асигнування бюджету, партнерські відносини, багатокультурне суспільство, інтерактивні методики, багаторакурність.

1. Теоретичні аспекти поняття “культура”

Співробітництво з Україною в царині міжкультурного діалогу розвивається за допомогою міжурядових, двосторонніх та регіональних заходів у таких сферах, як освіта, культура й спадщина, молодіжна політика та спорт. Наголос у цьому співробітництві робиться, зокрема, на освітніх реформах і розробці політики в сфері державного управління; на політику й технічне сприяння в сфері управління розмаїттям у культурі й спадщині; на розвиток механізмів сталого містобудування, а також на наданні допомоги державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування в розробці молодіжної політики України й розширенні участі молоді в житті країни.

Різноманітні аспекти теорії культури подано в працях Ю.Давидова, Ю.Жданова, О.Загороднюка, В.Зінченка, М.Кагана, А.Моля, А.Швейцера та ін.

У працях грузинської філософсько-психологічної школи поняття культура взагалі, і особистісної зокрема, піднято до статусу категорії (З.Какабадзе, М.Мамардашвілі, М.Чавчавадзе).

Етапне значення в цьому зв'язку мають наукові пошуки сучасної школи київських філософів, які розглядають культуру передусім як спосіб людського буття, через онтологічний підхід та взаємини однієї людини з іншими людьми (В.Андрущенко, Є.Бистрицький, М.Гордієнко, В.Іванов, А.Канарський, С.Кримський, І.Мазепа, В.Малахов).

Полісемантичність поняття культура послужила причиною багатьох визначень та концепцій, що співіснують у науці. Рівні осмислення культури, з якою пов'язане буття людини, різняться, змінюються й уточнюються, адже широта охоплюваних нею явищ викликає особливий ефект закріплення за цим поняттям багатьох смислових відтінків, що, в свою чергу, сприяє варіативному його тлумаченню й використанню. З огляду на це і реальне змістове наповнення поняття управлінська культура ще не набуло достатньо чіткої концептуалізації.

Починаючи з антропологічного розуміння культури Е.Тейлором, попри всі коливання, наука поступово виділяла культуру як характеристику людської особистості, як якість, що насамперед властива індивіду, а потім суспільству.

Антропологічна школа вивчення культури (М.Бахтін, Л.Виготський, В.Пропп, С.Ейзенштейн та інші) висунула проблему співвідношення культури і психології особистості.

Традиційне для 60-х – 70-х років уявлення про культуру як сукупність створених людиною матеріальних та духовних цінностей, як засіб ідейного збагачення людини (Ю.Лукін, О.Яковлев), змінювалося висуненням на перший план етичної (А.Швейцер), ціннісно-духовної (М.Чавчавадзе, М.Мамардашвілі), предметно-змістовної (В.Межуєв), життєтворчої (О.Лосєв), діяльнісної (Ю.Давидов, В.Давидович, Ю.Жданов, О.Загороднюк, М.Каган) функцій. Існує семіотичне визначення культури Ю.Лотмана, метафоричні визначення культури практиками мистецтва, що підкреслюють її смисл у духовній близькості людей, у зусиллях людини бути самою собою (О.Блок, М.Періх та ін.)

Глибокі зміни на рівні змісту культури як системи відносини людини і світу та змісту самої людини як суб'єкта цієї культури відбулися за два останні десятиріччя. Цікавими в цьому аспекті є праці київської філософської школи (Є.Бистрицький, В.Іванов, А.Канарський, С.Кримський, Л.Левчук, В.Мазепа, В.Малахов), що розглядає культуру не тільки як форму пізнання, але і як спосіб побудови життя людини за рахунок досвіду минулих поколінь. Її витoki знаходимо в ідейній спадщині Г.Сковороди.

Демократизуючи та гуманізуючи стосунки у суспільстві, культура водночас формує прагнення до творчості в усіх сферах життєдіяльності. Пізнаючи і перетворюючи світ, людина пізнає і перетворює себе.

Міжкультурна та полікультурна освіта, як відповідь на виклики сучасного світу, займає почесне місце у документах Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, які зазначені нами в першому розділі посібника.

2. Програми співробітництва Ради Європи з Україною (2008-2011)

У взаємодії з органами влади України Рада Європи успішно здійснила вже кілька програм співробітництва з Україною, причому деякі з них ще на етапі, який передував її вступу до Організації. Пропонований новий План дій спирається на досягнення попередніх систем співробітництва, зокрема Плану 2005–2008 рр., і спрямований на зміцнення співробітництва з метою сприяння українським органам влади в реалізації європейських прагнень країни та виконанні її зобов'язань перед Радою Європи.

Рада Європи та українські органи влади спільно розробили пропонований План дій за сприяння Офісу Представника Генерального секретаря Ради Європи з питань координації програм співробітництва (ПГС). У ньому передбачено комплексний пакет пріоритетних заходів Організації, спрямованих на адаптацію українського законодавства, інститутів і практики до європейських стандартів у таких галузях компетенції Ради Європи як права людини, демократія та верховенство права.

Пропонований План дій ставить за мету збільшити взаємодію на таких напрямках, як виборча реформа; боротьба з корупцією в політичній, економічній і адміністративній царинах; реформа системи правосуддя та

правоохоронних органів; засоби масової інформації, захист меншин; зміцнення демократичної політичної культури й плюралізму в суспільстві; соціальна єдність, освіта, культура, молодіжна політика й спорт. Він також формує основу для співробітництва в таких галузях, як місцева демократія та пенсійна реформа.

У зв'язку з цим потрібно посилювати можливості для здійснення положень Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Необхідно й далі докладати зусилля на ниві навчання ключових професійних груп із питань ЄКПЛ. Варто організувати додаткове навчання щодо стандартів ЄКПЛ і практики ЄСПЛ для суддів, прокурорів, адвокатів, посадових осіб правоохоронних органів, неурядових організацій (НУО), працівників секретаріатів Уповноваженого ВР із прав людини й Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, працівників установ кримінально-виконавчої системи. Також варто продовжувати заходи співпраці щодо виконання рішень ЄСПЛ.

Особливого значення у сфері державного управління в галузях освіти, культури, спорту мають програми (проекти), які реалізуються на державному, регіональному та місцевому рівнях. Серед них – “Міжкультурний діалог за допомогою освіти”, із заходами якого пропонуємо ознайомитися та скористатися при плануванні роботи структурних підрозділів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Проекти у галузі освіти та культури

Проект 1. Керування міжкультурним та міжконфесійним розмаїттям за допомогою освіти – регіональний проект

Тривалість: грудень 2006 – грудень 2009

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках СП “Сприяння культурі прав людини в Україні і країнах Південного Кавказу” (50% ЄК; 50% РЄ) і ординарного бюджету Програми V.4 “Діалог між культурами та образ інших в царині викладання історії” (2006/DG4/898) і “Міжкультурні міста: врядування та політика для багатокультурних громад” (2008/DG4/1371).

Разом бюджет СП: € 1, 990 000

Бюджетні асигнування для України (разом): € 500 000

(Бюджет СП, призначений на міжкультурний складник – € 100 000)

Ординарний бюджет: € 32 820

Цілі: запровадження нових керівних принципів освітньої політики та практики в питаннях, пов'язаних з поведінням із культурною та релігійною розмаїтістю на всіх рівнях освіти;

створення умов для того, щоб заклади освіти могли з користю для себе засвоювати досвід один одного, та реалізація кращих європейських зразків у царині міжкультурного та міжконфесійного діалогу;

створення умов для того, щоб фахівці в галузі освіти мали змогу розробляти комплексні методичні рекомендації з теми “Викладання історії заради примирення та терпимості” з використанням нових інтерактивних методик, таких як багаторакурсність.

Проект 2. Освіта щодо громадянства

Тривалість: січень 2008 – грудень 2009

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках ординарного бюджету Програм “Поєднання політики та практики в освіті щодо громадянства та прав людини” (2002/DG3/94)

Ординарний бюджет (2008): € 20 000

Партнер: Міністерство освіти, НУО “Вчителі за демократію та партнерство”

Цілі: допомога державам-членам у розробці освітньої політики та практики на основі цінностей та стандартів Ради Європи з метою сприяння демократичній культурі, правам людини, соціальній єдності та міжкультурному взаєморозумінню;

формування європейського освітнього простору та утвердження якісної освіти для всіх;

розробка Посібника із забезпечення якісної освіти щодо демократичного громадянства (ОДГ) в українських школах на основі результатів пілотного проекту, здійсненого в 2007 р.

Проект 3. Європейська ідентичність та освіта (Європейський простір вищої освіти)

Тривалість: січень 2008 – грудень 2010

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування в рамках ординарного бюджету 2008 Програм V.1.2, і V.1 “Реформа освітнього законодавства, його змісту та структури в пріоритетних країнах” (1992/DG4/101)

Загальний бюджет проекту: € 140 000

(На 2008–2010 рр. потрібні ДВ в сумі 30 000 € щороку для поповнення обмеженого бюджетного фінансування реформи вищої освіти України, в т. ч. боротьби з корупцією)

Асигнування ординарного бюджету 2008: € 20 000

Цілі: здійснення реформи вищої освіти в Україні на основі європейських стандартів та передового досвіду, зокрема в царині законодавчого забезпечення, визнання кваліфікацій, розроблення кваліфікаційних вимог та забезпечення якості, відповідно до Болонських принципів, які передбачають формування європейського простору вищої освіти до 2010 року;

з огляду на роль Ради Європи в просуванні структурних реформ вищої освіти взагалі й у сприянні обміну досвідом при розробленні кваліфікаційних вимог, зокрема:

надати експертну допомогу з метою прискорення розроблення кваліфікаційних вимог в Україні як необхідного інструмента реформування вищої освіти та важливої складової частини створення Європейського простору вищої освіти до 2010 року;

надати експертну допомогу у формуванні національної правової бази, що повністю відображає принцип університетської автономії;

надати експертну допомогу в забезпеченні справедливого механізму визнання кваліфікацій, що сприяло б мобільності студентів;

впровадити чесну та прозору національну процедуру іспитів при вступі до вищих навчальних закладів.

Проект 4. Викладання історії

Тривалість: січень 2008 – грудень 2011

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках ординарного бюджету Програм V.4.1.5. “Діалог між культурами та образ інших в царині викладання історії” (2002/DG3/94) і V.1.1.6 “Реформа освітнього законодавства, його змісту та структури в пріоритетних країнах” (1992/DG4/101)

Загальний бюджет проекту: € 100 000

Ординарний бюджет (2008): € 40 000

Партнер: Міністерство освіти, Інститут міжнародних досліджень навчальних матеріалів ім. Георга Еккерта

Цілі: загальна мета полягає в підтримці реформи викладання історії в Україні з метою гармонізації національної освітньої системи з європейськими стандартами та сприянні молодому поколінню в здобутті навичок, необхідних для життя й формування партнерських відносин у сучасному багатокультурному суспільстві.

Заходи охоплюють такі напрямки: розробка нових навчальних матеріалів та ресурсів; підготовка керівних принципів створення нової системи базової професійної освіти й підвищення кваліфікації викладачів; розробка нових методів викладання історії на основі багатоаспектного підходу й поваги до інших; інтеграція новаторських і таких, що спрямовані на формування навичок, методів викладання історії в сучасних школах.

Проект 5. Створення стислих характеристик політики в сфері мовної освіти

Тривалість: червень 2008 – грудень 2011

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках ординарного бюджету Програм V.1.3.3. “Мовна освіта, соціальне включення та лінгвістичне розмаїття” (2006/DG4/891) і V.1.1.6 “Реформа освітнього законодавства, його змісту та структури в пріоритетних країнах” (1992/DG4/101)

Загальний бюджет проекту: € 40 000

Ординарний бюджет (2008): € 5 000

Цілі: допомога державам-членам у процесі аналізу їхньої політики мовної освіти шляхом надання можливості провести самооцінку їхньої політики в дусі діалогу з експертами Ради Європи та з метою зосередження уваги на можливих змінах політики в країні в майбутньому. Процес стосується до всіх мов у сфері освіти: мов викладання, вивчення нових мов та мов меншин.

Процес передбачає здійснення кількох взаємозалежних кроків:

підготовку органами влади національної доповіді, що описує й аналізує поточну політику, нові або заплановані ініціативи;

ознайомлювальний візит групи експертів Ради Європи та підготовка доповіді експертів у консультації з органами влади;

“круглий стіл” або зустріч в іншому форматі з метою поглиблення згаданого аналізу;

спільний випуск групою експертів Ради Європи орієнтованого на майбутнє Профілю політики в сфері мовної освіти.

Профіль може стати в пригоді як база для планування курсу реформ.

Проект 6. Міжкультурна освіта в країнах Південного Кавказу та Україні: від підвищення обізнаності до практичної реалізації в школах

Тривалість: січень 2009 – грудень 2010

Статус реалізації: продовження Проекту 1 “Керування міжкультурним та міжконфесійним розмаїттям за допомогою освіти – регіональний проект”. Буде запропонований Європейській Комісії для спільного виконання.

Режим фінансування: не забезпечено

Загальний бюджет проекту: € 125 000 (що є частиною загального регіонального проекту, що охоплює три країни Південного Кавказу та Україну).

Цілі: забезпечити через серію нових або додаткових заходів стабільність результатів, отриманих у початковому проекті:

шляхом підвищення обізнаності щодо різних вимірів міжкультурної освіти в кожній країні – бенефіціарії;

шляхом узгодження та перевірки матеріалів, отриманих у початковому проекті, в пілотних школах;

за допомогою підготовки та поширення аналітичної публікації щодо підсумків та досвіду, отриманих у початковому проекті.

Особливу увагу слід приділити неформальній освіті, а також залученню громадянського суспільства та НУО.

Проект 7. Зміцнення національного потенціалу для розробки, здійснення, моніторингу та поширення інформації про національну політику щодо ромів та подолання негативних стереотипів, з якими стикаються роми

Тривалість: січень 2008 – березень 2010

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках СП “Зміцнення національного потенціалу для розробки, здійснення, моніторингу та поширення інформації про національну політику щодо ромів та подолання негативних стереотипів, з якими стикаються роми”.

(50% ЄК; 50% РС)

Бюджетні асигнування для України: € 400 000

Бюджет призначений Україні: € 250 000

Партнери: Верховна Рада, Уряд, НУО

Цілі: забезпечення навчання та надання рекомендацій щодо політики, пов’язаної із ромами, а також організація кампанії з підвищення обізнаності з метою поліпшення міжетнічного взаєморозуміння.

Регіональне співробітництво й допомога

Регіональні програми Ради Європи сприяють міжнародному співробітництву та спільному використанню спеціального досвіду. Вони надають пряму допомогу державам-членам за такими напрямами:

- поліпшення керівництва й управління в культурі;
- поліпшення культурної та природної спадщини.

Цільові пілотні проекти призначено для надання підтримки регіональним зусиллям, спрямованим на сталий розвиток громад, зокрема у тій сфері, де питання культури й спадщини мають основне значення для врегулювання конфліктів, встановлення довіри та розвитку.

У галузі державного управління та регіонального будівництва реалізуються наступні проекти:

Проект 1. Багатокультурні міста: управління та політика щодо різних громад

Тривалість: січень 2008 – грудень 2010

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: частково на 2008 і 2009 рр. за рахунок СП “Багатокультурні міста” ([2008/DG4/JP/1916](#)).

(Потрібне додаткове фінансування: 50 000 €)

Загальний бюджет проекту: € 661 000

Бюджет призначений Україні: € 55 000

Партнери: м. Мелітополь, Центр розвитку “Демократія через культуру”, м. Київ

Цілі: розробка в м. Мелітополі стратегії міста в сфері управління розмаїтістю як моделі міської модернізації за допомогою якісного перетворення відносин між культурними громадами та розробки муніципальної політики під міжкультурним кутом зору. Збільшення потенціалу міста в сфері розвитку, інвестицій та туризму за допомогою інноваційних міжкультурних проектів.

Проект 2. Київська ініціатива – регіональна програма

Київська ініціатива – це регіональна трансверсальна програма культурного співробітництва між п'ятьма країнами – Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Молдовою й Україною. Вона відображає бачення сталого розвитку, якого дотримується Рада Європи і яке враховує питання культури, спадщини, захисту навколишнього середовища та містобудування в їхньому взаємозв'язку, а також сприяє формуванню міжсекторального підходу до управління культурою й культурною спадщиною за допомогою багатостороннього регіонального співробітництва.

Тривалість: січень 2008 – грудень 2009

Статус реалізації: проект триває

Режим фінансування: фінансування забезпечуватиметься в рамках ординарного бюджету 2008 Програми V.3.1 “Утілення стандартів РЄ в сфері культури й культурної спадщини та співпраця в пріоритетних регіонах” (2007/DG4/1142) та добровільних внесків кількох донорів (2006/DG4/ДП/1127) “Київська ініціатива: новий етап у розвитку демократії через культуру”.

Бюджетні асигнування для України на 2008-2009: € 56.000

Ординарний бюджет (2008): € 28.000

Головна мета: надання технічної допомоги державам-членам у розробці й проведенні комплексної політики та стратегії управління у відповідності до стандартів Ради Європи в сферах культури та культурної і природної спадщини.

Конкретна ціль: сприяння українським органам влади в доопрацюванні та прийнятті загальнополітичного мандата й ТЗ на пілотні проекти;

розгортання чотирьох трансверсальних пілотних проектів з таких проблем: управління спадщиною, туристичні обміни з метою ознайомлення з культурою вина, транскордонна кінокультура й культурна політика та обміни; організація тренінгів щодо кожного пілотного проекту.

У галузі молодіжної політики та спорту реалізуються проект

“Політика для молоді”, яка складається з наступних проектів та заходів:

Проект 1. Освіта з прав людини для дітей та молоді

Обґрунтування проекту: У той час як в 2008 році має з’явитися українська версія посібника із прав людини “COMPASS”, потрібно починати роботу над перекладом українською мовою “COMPASITO” – дитячої версії посібника. Також пропонується організувати в країні в 2009 р. національний навчальний курс з прав людини.

Тривалість: 1 рік

Загальна вартість: € 12 000 на переклад та публікацію COMPASITO, € 8 000 – на національний навчальний курс.

Запитуване фінансування: € 8 000 на COMPASITO та € 8 000 – на національний навчальний курс

Партнери: Міністерство у справах сім’ї, молоді та спорту, Український молодіжний форум (молодіжні НУО)

Цілі: переклад українською мовою навчального посібника з освіти з прав людини – “COMPASITO” та його розповсюдження серед суб’єктів молодіжної політики в країні; організація навчання лідерів українських неурядових молодіжних організацій та інших гравців на молодіжній ниві, присвяченого розвитку освіти з прав людини для молоді з використанням посібників “КОМПАС” і “COMPASITO”.

Проект 2. Навчальний курс у форматі 50/50 для представників українських неурядових молодіжних організацій та державних службовців, відповідальних за молодіжні питання

Обґрунтування проекту: В 2008 р. в Страсбурзі має бути організовано навчальний курс у форматі 50/50 для представників українських молодіжних НУО та державних службовців, що беруть участь у роботі з молоддю й політиці щодо молоді на місцевому та регіональному рівнях, з метою їх ознайомлення з роботою Ради Європи в молодіжній сфері, зокрема, з питань освіти з прав людини, участі молоді в житті суспільства й неформального навчання. 50/50 – значить, що половина учасників є представниками молодіжних НУО, а друга половина – державні службовці (разом 25-30 учасників).

Тривалість: грудень 2008

Загальна вартість: € 30 000

Запитане фінансування: € 15 000

Цілі: тренінги для лідерів молодіжних НУО та державних службовців у справах молоді (на національному та місцевому рівнях) з метою їх ознайомлення з політикою щодо молоді та роботою Ради Європи в царині освіти молоді з прав людини; розвиток партнерських зв'язків та співробітництва в цих питаннях між органами влади та громадянським суспільством.

Проект 3. Міжнародний огляд української політики щодо молоді

Обґрунтування проекту: Захід у продовження консультативної місії з питань політики щодо молоді в Україну в 2007 р., що визначила пріоритетні напрямки для майбутнього розвитку політики щодо молоді в країні. Крім того, з урахуванням того, що наступна Конференція міністрів у справах молоді проводитиметься в Києві (жовтень 2008 р.), могло б бути доречно дати додатковий імпульс розвитку співпраці з Україною (Київський процес), починаючи зі здійснення міжнародного огляду національної політики щодо молоді (2009 або 2010 р.).

Тривалість: 1,5 року

Загальна вартість: € 30 000

Потрібне фінансування: € 15 000

Ціль: проведення аналізу української політики щодо молоді для підготовки рекомендацій та розробки відповідних додаткових заходів/підтримки.

ТЕМА 3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

План заняття

1. Принципи відбору методів навчання у сфері міжкультурної освіти.
2. Класифікація методів навчання державних службовців у сфері

міжкультурної освіти.

***Основні поняття теми:** принципи глобалізму, інноваційності, гуманізації, інформаційності; андрагогічний, синергетичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований підходи; технологічна складова.*

1. Принципи відбору методів навчання у сфері міжкультурної освіти

Обґрунтування закономірностей навчання державних службовців у сфері міжкультурної освіти виявило залежність системи підвищення кваліфікації від сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного середовища на основі збереження єдності і взаємозв'язку її складових у процесі розвитку. Досліджуючи дану проблему, ми відзначаємо, що навчання державних службовців має враховувати такі аспекти:

- особистісні потреби професійного розвитку державного службовця у сфері міжкультурної освіти;
- вимоги до реалізації завдань державної та регіональної політики у сфері євроінтеграційних процесів;
- суспільні відносини на державному та регіональному рівнях.

Ключове місце у розробленій нами темі посідають концептуальні засади як такі, що характеризують мету, цілі, завдання, наукові принципи, підходи і тенденції навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування за програмами тематичних короткотермінових семінарів та в функціональній складовій професійної програми.

Мета навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти полягає у розвитку їхньої полікультурної компетентності, тобто у зростанні рівнів знань і вмінь з даної проблеми, мотивації розвитку особистісних і ділових якостей.

Для досягнення даної мети нами сформульовані конкретні завдання, основними з яких є:

- забезпечення навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти за новим змістом;
- розробка навчальних вправ з розвитку знань, умінь державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти;
- розробка тестових завдань з перевірки якості навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти.

Концептуальні засади навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти включають в себе необхідність обґрунтування наукових принципів, напрямів, наукових підходів і сучасних тенденцій.

Основним контекстом використання відповідних методів навчання в міжкультурній освіті є загальні **принципи**:

Таблиця 1

Загальні принципи навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти

№ з/п	Назва принципів розвитку	Відображення даних принципів	
		У змісті навчання	У структурі навчання
1	2	3	4
1.	Глобалізму	Ознайомлення з проблемами інтеграції	Запровадження додаткових семінарів і спецкурсів
2.	Андрагогічний	Вивчення передового досвіду	Організація семінарів для викладачів з питань міжкультурної освіти державних службовців
3.	Синергетичний	Вивчення особливостей поведінки соціальних систем, які знаходяться в стані постійних змін	Застосування нових форм організації навчання
4.	Гуманізму	Розвиток гуманістичних якостей особистості	Вибір змісту навчання у функціональній складовій професійної програми
5.	Інноваційності	Вивчення освітніх інновацій	Застосування активних та інтерактивних методів навчання
6.	Інформаційності	Оволодіння ІКТ-технологіями	Застосування комп'ютерних технологій для індивідуальної форми навчання
7.	Демократизації	Оволодіння технологіями демократичного управління	Збільшення годин самостійного навчання
8.	Науковості	Ознайомлення із сучасними надбаннями науки і освіти	Співвідношення теоретичних і практичних занять

Розглянемо основні підходи до навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти:

- їх навчання з даної проблеми має супроводжувати національна освіта, що сприяє збереженню національної самобутності;

- міжкультурна освіта має впроваджуватися паралельно із громадянською та європейською освітою;

- реалізацію завдань міжкультурної освіти для меншості населення (етнічної, національної) необхідно супроводжувати освітою для більшості;

- навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування у сфері міжкультурної освіти має супроводжуватись просвітницькою освітою населення з даної проблеми.

Передумовою навчання державних службовців у сфері міжкультурної освіти, за європейськими стандартами, має бути визначений “профіль одержувача”. Тобто, з якою категорією посад державних службовців ми будемо працювати. Використання конкретних методів навчання залежить від визначеної **дидактичної ситуації**, а вона, в свою чергу, залежить від того, до

якої групи слухачів ми спрямовуємо своє навчання. Схарактеризуємо декілька типових ситуацій:

1. У заняттях беруть участь державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування однієї національності, яка є представником національної більшості в країні. В такому випадку це вид **освіти про меншість для більшості**.

2. У регіонах, де компактно проживають однакові національні меншини (з мовою національної меншини – росіяни, білоруси, греки, болгары) зустрічаємось із протилежною ситуацією і необхідно працювати над **освітою про більшість для меншості**.

3. У регіонах, де проживають національні меншини, в польських школах разом із польською молоддю навчається німецька, українська, білоруська, литовська, словацька і ромська молодь. У таких випадках особливо необхідна **спільна полікультурна освіта**.

4. На прикордонних територіях відбуваються часті контакти між громадянами сусідніх країн, а населення з прикордонних територій повинні будувати правильне ставлення до сусідів і сприяти міжлюдським контактам. У цьому випадку можемо говорити про **транскордонну міжкультурну освіту**.

5. У регіонах, які беруть участь у міжнародних молодіжних обмінах (наприклад, у рамках програм Коменіус або Югендверк) міжкультурна освіта міцно пов'язана з європейською освітою. У такій ситуації можемо говорити про **полікультурну освіту для європейської інтеграції**, яка дозволяє державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування краще виконувати посадові обов'язки, а одночасно, зміцнює національну самобутність.

6. У деяких регіонах (особливо у великих містах) все більше з'являється представників інших рас. Це в основному діти іммігрантів з Африки та Азії. У такому випадку виразні культурні різниці надають освіті вимір **міжцивілізаційний**.

Важливим аспектом, який впливає на зміст та методи навчання державних службовців у сфері міжкультурної освіти є:

- національний склад групи населення;
- регіон країни, де здійснюється освіта;
- локальні потреби у сфері реалізації міжкультурної освіти;
- контекст актуальних політичних подій в країні і світі;
- співпраця із навчальними закладами з інших країн;
- участь у міжнародних освітніх проектах.

У кожній з описаних ситуацій потрібно використовувати різні дидактичні інструменти, у тому числі інтерактивні методи навчання.

Безперечно, викладач такого курсу повинен розвивати відкритість, толерантність, асертивність та інші позитивні позиції і формувати вміння вирішувати проблеми, надавати зворотну інформацію, вести дискусію тощо.

Правильний вибір викладачем методів навчання є однією з умов ефективної реалізації міжкультурної освіти в державній службі. Цей вибір здебільшого залежить від внутрішнього контексту групи слухачів, особливо від:

- цілей заняття;

- віку слухачів;
- категорій посад та рангів слухачів;
- завдань викладача та закладу;
- змісту навчання;
- запланованих форм оцінки слухачів;
- організаційних умов дидактичного процесу.

Методи навчання залежать від багатьох факторів і викладачеві необхідно вибрати найбільш відповідні. Ця залежність має бути підкресленою в основних документах:

- навчальній програмі;
- змісті навчання слухачів;
- системі оцінювання знань та вмінь;
- програмі розвитку регіону.

Відповідно до завдань класифікуємо методи навчання державних службовців у сфері міжкультурної освіти::

- методи пошуку знань про інших,
- методи пошуку спільного коріння,
- методи пошуку зв'язків,
- методи роботи із стереотипами,
- методи розуміння та поваги до відмінностей,
- методи вирішування проблем,
- методи будування співробітництва,
- методи пошуку сценарію майбутнього.

Відмітимо, що дана класифікація методів навчання здійснена нами з перспективою пошуку рівноваги між трьома складовими: *минуле, сучасне, майбутнє*. Це пояснюється тим, що в слухачів в процесі навчання в основному домінує перший елемент. Історична пам'ять є надзвичайно важливою, але не може прийняти форму “історичного терору”.

Розглянемо більш детально методи навчання державних службовців у сфері міжкультурної освіти, з якими автор познайомився під час навчання у Польщі за проектом “Міжкультурна освіта в Україні”.

МЕТОДИ ПОШУКУ ЗНАНЬ ПРО ІНШИХ

Інших національностей, етнічних груп, культур, віросповідань. Інших, а може, таких самих? Це залежить від чого починати. Для одних православний може бути християнином (братом по вірі), для других – просто “іншим”. Щоб зрозуміти інших, необхідно їх пізнати, найкраще шляхом безпосередніх контактів (наприклад, міжнародні молодіжні обміни). Але не завжди маємо таку можливість. Тоді необхідно використати відповідні навчальні методи.

Найпростішим буде **лекція**. Важливо, щоб це не було односторонньою передачею знань викладача. Лекція має бути інтерактивною, залучати слухачів, хоча б за допомогою каскаду питань та відповідей. Рекомендуємо зробити її мультимедійною, наприклад, показати фрагменти фільмів.

Черговий метод, що виконує функцію “подачі інформації”, це різного виду **презентації** з використанням відеофільмів, комп'ютерних програм, аудіо-

касетах, Інтернет-ресурсів, плакатів. Використання інформаційно-комунікаційної технології в сучасному світі є головним способом передачі знань. Це необхідно використовувати у міжкультурній освіті. Варто звернути увагу на зв'язок з Інтернетом. З одного боку ця мережа глобалізує культуру, а з другого, завдяки необмеженому доступу до інформації, дозволяє краще зберігати та поширювати знання про місцеву та регіональну культуру. Для викладачів, які реалізують міжкультурну освіту, **використання Інтернету** стало одним із головних навчальних методів. Хто ще цього не робить, багато втрачає.

В групах слухачів до 25 осіб корисним методом пошуку знань можуть бути різного виду **дидактичні ігри**, наприклад, **планшетні**. Введення елементу гри, забави, суперництва сприяє процесу здобуття інформації.

Інший популярний метод, це **робота з періоджерелами**. Він у першу чергу стосується здобуття історичних знань, але його можна з успіхом використовувати на інших предметах. Користь також приносить відповідне використання **методу дискусії**, особливо дискусії на бали або панельної дискусії. Слухач, який бере участь у дискусії, набагато більше зацікавлений і задіяний, ніж той, який уважно слухає лекцію.

МЕТОДИ ПОШУКУ СПІЛЬНОГО КОРІННЯ

Після того, як ближче познайомимось із слухачами (може отримані знання вплинуть на те, що вони перестануть бути лише “іншими”), варто пошукати елементів у минулому, які нас об'єднують. Об'єднують народи, культури або віросповідання. Безперечно, це не нівелює елементи, які відділяють. Важливо створити зрівноважений, правдивий образ. Добрим прикладом можуть бути українсько-німецькі, російсько-українські та польсько-українські відносини. Їх образ не є чорно-білим. Не можна забувати кривду, але вона не повинна затмарити позитивні факти з минулого. Щоб ретельно розглянути минуле, як ціле варто використати **хронологічний метод**, який відображає (найкраще в графічній формі) взаємовідносини держав, народів, людей. Під час пошуку спільного коріння можна використати візуалізацію, наприклад, **метод кіл**, який покаже те, що спільне і те, що “своє”. Він допоможе зробити кращу ілюстрацію спільної спадщини народів, що є важливим у контексті міжкультурної та європейської освіти.

Надзвичайно “містким” із навчальної точки зору є **метод культурних шляхів**. Він також пов'язаний із культурними шляхами Ради Європи (наприклад, монастирський шлях, шлях паломників) і культурними шляхами в євро регіонах (шлях єврейської культури, шлях дерев'яної архітектури і шлях військових цвинтарів у євро регіоні Карпат). У цьому методі міститься робота з картою, а його мета – показ “неперервності” багатьох культурних явищ (наприклад, архітектурних стилів), які не можна затримати національними кордонами.

Інший метод, що символічно демонструє минулі зв'язки між країнами та народами називається **карта контактів**. В основі цього методу лежить демонстрація “покровителів добрих взаємин”, “послів позитивних контактів”. У випадку російсько-українських відносин, таким покровителем може бути Богдан Хмельницький.

МЕТОДИ ПОШУКУ СУЧАСНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Вони допомагають показати об'єктивні зв'язки, які все більше виникають у глобальному світі і Європі, що об'єднується. Одним з таких методів є **аналіз текстів**. Текст може бути першоджерелом або підготовленим викладачем. Під час аналізу тексту слухачі визначають свої зв'язки зі світом. Усвідомлення того, що у сучасному світі ми все більше залежні один від одного (в економічному, політичному та інших вимірах) дозволяє викорінювати негативне відношення до "інших".

За допомогою методу **роза вітрів** можна впорядкувати і візуалізувати мислення про взаємозв'язки. Метод оснований на графічному зображенні рози вітрів, що показує на чотири головні географічні напрямки – П (північ), П (південь), С (Схід), З (Захід). У символічній розі вітрів літери будуть вказувати на відповідні сфери (напрямки) – П (природа), П (правління, влада), С (суспільство), З (залежності економічні).

Іншою технологією демонстрації взаємозв'язків може бути **мандала**. Мандала, це індуська геометрична діаграма в формі кола, що символізує стан рівноваги всесвіту. Якщо будемо вписувати в кожне з полів мандали напрями взаємозв'язків, можемо отримати унікальну матрицю, яка впорядкує мислення.

МЕТОДИ РОБОТИ ІЗ СТЕРЕОТИПАМИ

Усвідомлення, нейтралізація та руйнування стереотипів є одним з ключових завдань міжкультурної освіти. Нагадуємо, що існує багато різновидів стереотипів і робота над ними вимагає окремих підходів. Це стосується **гетеростереотипів** (стереотипів про інших), **автостереотипів** (стереотипів про власну групу), а з іншого боку, **стереотипів негативних і стереотипів позитивних**. Характерною рисою стереотипів є їх непохитність і тому так важко із ними працювати.

Необхідно почати діяльність від **ідентифікації стереотипів**. У цьому можуть допомогти дослідження суспільної думки, проведення опитування даної групи слухачів. Важливо показати джерела стереотипів, підкреслити факт, що вони живуть незалежно від зміни ситуації. Дуже часто знання про "інших" отримуємо не від безпосередніх контактів, тільки від інформації, що передається між членами власної групи або засобами масової інформації. Коли вже зрозуміємо, звідки беруться стереотипи, необхідно зробити спробу їх **зламати**. Найкращий шлях це безпосередній контакт із населенням різних країн. Розмови, робота у спільному проєкті, ознайомлення з країною партнерів є найкращим антидотом на негативний вплив стереотипів. Тому ключовим є **міжнародний обмін**.

Головною метою такого заходу є боротьба із стереотипами. Навіть тоді, коли тема співпраці стосується інших сфер), свідомо чи підсвідомо виконується програма боротьби із схематичним мисленням. Це важче зробити, якщо немає можливості безпосередніх контактів, а виникає необхідність роботи над стереотипами. Актуальним прикладом можуть бути взаємини європейців із арабами. В Україні багато навчається арабських студентів і ми маємо можливість проводити міжнародні обміни студентів, викладачів з арабськими країнами. Туристичні поїздки створюють можливість контактів, але це можливо тільки для заможної частини суспільства. Іншим залишаються засоби

масової інформації (особливо телебачення), які постачають багато інформації про арабів, в основному про те, що непокоїть цілий світ – про ісламських терористів. Збірний образ арабів в Україні відповідає образу всіх арабів. Чи на наших очах народжується новий стереотип? Може це добра нагода, щоб **протидіяти виникненню** стереотипів. Безперечно, одночасно з тими діями ми повинні рішучо протидіяти міжнародному тероризму. Робота над руйнуванням стереотипів часто вимагає використання “м’яких” навчальних методів, які дозволяють більше зосередитись на почуттях та емоціях, ніж на знаннях та інформації. Одним із таких методів є **драматизація**. Драматизація дозволяє слухачам висловити свої погляди, почуття та знання нетиповим і більш “безпечним” для них способом. А для викладача це нетрадиційна можливість спостереження за слухачами і кращого висвітлення даної проблеми.

МЕТОДИ РОЗУМІННЯ ТА ПОВАГИ ДО ВІДМІННОСТЕЙ

Ми вже обговорювали наслідки, що виникають із виокремлення спільних коренів та зв’язків. Але одночасно необхідно вказувати на факт, що ми відрізняємось. А різниці (безперечно, при умові пошанування прав та дотримання суспільних норм) не є поганим. Різноманітність є цінністю, яка може збагачувати. Першим кроком у цьому напрямку повинно бути **прийняття різноманітності**. Належить усвідомити один із канонів прав людини, що стосується заборони дискримінації (він походить як із законодавчої системи ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, так і з її Конституції). Тут ми будемо працювати над **формуванням толерантності**. Вищим етапом є **пізнавання інших** культур, народів, віросповідань. Тобто перехід від стану “толерую” до стану “знаю, приймаю та ціную”. Щоб шанувати інших, необхідно шанувати себе і тому нам необхідно працювати над “почуттям власної цінності” нашої особистості. Як показують результати соціологічних досліджень, тут можуть виникнути проблеми. Особистість, яка має проблеми із прийняттям власної групи, народу, країни (негативні стереотипи), буде мати проблеми в контактах з громадянами інших країн. Представлена група методів може викликати труднощі як у слухачів, так і викладача, і тому іноді варто запросити **експерта** в даній сфері. Це може бути експерт з прав людини, прав національних меншин або експерт з питань міжнародних відносин. Іноді найкращими “експертами” можуть бути представники національних меншин, як наприклад, поет, що проживає в Україні, а пише вірші на польській мові, або африканець, який вчиться в вищому навчальному закладі України.

МЕТОДИ ВИРІШУВАННЯ ПРОБЛЕМ

Безперечно, в міжкультурній освіті необхідно вчити творчо розв’язувати проблеми і конфлікти. Це вміння допоможе формувати відкритість, толерантність, бажання співпрацювати. Конфлікти можуть виникнути в групі молоді, яка складається з представників різних національностей, може бути проявом давніх, невирішених між народами конфліктів минулого, які переносяться на ситуації в суспільстві. Викладач може використати один із багатьох корисних навчальних методів як інструмент визначення, вирішення або протидії поширенню конфліктів. Перша група методів пов’язана з прийняттям рішення, що є

необхідним елементом вирішення проблем і конфліктів. Розповсюджений метод **дерева прийняття рішень** полягає у визначенні можливих виходів із суперечливої ситуації. Можливі виходи розглядаємо з точки зору наслідків, до яких вони можуть призвести (позитивних та негативних). Головним визначним пунктом будуть цілі, які ми бажаємо досягти і наші цінності. Подібним методом є **таблиця прийняття рішень**, яка дозволяє вибрати певне рішення з точки зору критеріїв вибору. Вона дозволяє використати критеріальне мислення і вчить не приймати непродуманих рішень. Більш складним є метод **шляхів прийняття рішення**, який показує, які вирішення можуть з'явитись у майбутньому, якщо виберемо визначений метод поведінки і будемо приймати рішення.

Дебати (публічні, “оксфордські” та інші) є методом вирішування проблем, який ефективно активізує слухачів. Дебати полягають у тому, що дві команди розглядають проблему (окреслену в формі тези) і захищають свою позицію. Позиції двох команд повинні бути протилежними. Щоб захистити свою позицію необхідно володіти мистецтвом аргументування. Його складовими будуть стратегія аргументування, лінія аргументування, аргументи, контраргументи, докази. Викладач також оцінює культуру проведення дискусії та вміння презентувати. Дебати дозволяють ретельно висвітлити проблему (конфлікт), представити різні точки зору і зосередитись на відповідній аргументації. Спорідненим з дебатами методом є **проведення переговорів**. Серед багатьох відомих різновидів, для використання в системі підвищення кваліфікації рекомендуємо метод принципів переговорів чи переговорів по суті (запропонований Р. Фішером, У. Арі і Б. Паттоном в книзі *Доходячи до ТАК*)⁵. Завдяки використанню цього методу, формуємо в слухачів багато дуже важливих вмінь (відокремлення людей від проблем, зосередженість на інтересах, а не на позиції, пошук рішень, які були би корисні для двох сторін, використання об'єктивних критеріїв, тощо).

Одним з методів, який показує як працювати над важкими темами є метод **карти конфлікту** (опрацьований ЮНІСЕФ в poradнику *Освіта для вирішення конфліктів*)⁶. Завдяки ньому навчаємо давати означення конфлікту, визначати позиції (вимоги), потреби сторін, шукати можливі вирішення. Рекомендуємо ще один метод, який використовує ЮНІСЕФ. Він називається методом **шести кроків у вирішенні проблем** і пропонує таку послідовність:

1. Розпізнай потреби.
2. Сформулюй проблему.
3. Покажи можливе вирішення проблеми.
4. Оціни запропоноване вирішення.
5. Вибери найкраще вирішення.
6. Проведи оцінку прийнятого рішення.

Використаний у методі алгоритм дозволяє краще зрозуміти причину конфлікту і систематизує пошук вирішення проблеми.

⁵ Р. Фішер, У. Арі, Б. Паттон, *Доходячи до ТАК. Переговори без поразки*, Державне економічне видавництво, Варшава, 1994.

⁶ *Education for Conflict Resolution. A Training for Trainers Manual*, ЮНІСЕФ, Освіта для розвитку, Нью Йорк, 1997.

МЕТОДИ БУДУВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА

Ця група методів відноситься до вищого етапу реалізації міжкультурної освіти, коли співпрацюють слухачі різних національностей, етнічних груп або країн.

У цьому випадку найкращим методом є **освітній проект**. Реалізація проектів дає можливість досягнути багатьох цілей, які ми ставимо перед собою у міжкультурній освіті. Освітній проект дозволяє можливість співпрацювати, брати на себе відповідальність за виконані завдання, вирішувати проблеми, формує вміння спілкуватись. Правильний підбір теми проекту дозволить слухачам самостійно працювати над проблемами, які важливі з точки зору міжкультурної освіти. Наприклад, проект може стосуватись підготовки і проведення святкування національного свята або символічного для даної країни (ірландський день Святого Патрика, білоруська ніч Івана Купала), спільного турпоходу (польсько-українські сплави по річці Буг), допомоги біженцям (примусовим іммігрантам з Боснії), створення спільного відеофільму про країну сусідів (українсько-білоруські та російсько-українські операції в роки Великої Вітчизняної війни – Курська дуга, Сталінградська битва, партизанські загони в Чорному лісі). В освітньому проекті змінюється роль викладача, проект також вимагає змін у системі організації навчального процесу, засадах оцінювання тощо. Для реалізації міжнародних проектів необхідне знання іноземних мов.

МЕТОДИ ПОШУКУ СЦЕНАРІЮ МАЙБУТНЬОГО

Однією з цілей міжкультурної освіти є “побудова кращого майбутнього”. Для досягнення цієї цілі необхідно використовувати відповідні методи. Легше думати про те, що було і про те, що є. Щоб спонукати слухачів “думати для майбутнього”, можна використати метод **написання сценарію майбутнього**. Вибираємо конкретну дату в майбутньому (вона може бути через кілька або кілька десятків років), заохочуємо слухачів, щоб вони уявили себе, своє життя і “стан речей” у віддаленому майбутньому. Цей процес можна доповнити датою з віддаленого минулого. Тоді в нас є три образи: минуле, сьогодення і майбутнє. Побудова “моделі майбутнього” дозволить слухачам задуматись над тим, які їх сьогоднішні дії та позиції можуть вплинути на майбутнє. Запитуючи, як у 2020 році будуть виглядати взаємини між Заходом та ісламським світом, або між поляками та росіянами, або між громадянами нашої країни української національності і ромської національності, спонукаємо слухачів задуматись над тим, як повинно бути і як би нам хотілось, щоб не було. Для мислення про майбутнє можна також використати метод **шести капелюхів мислення**, який опрацював Едуард де Боно. Кольори шести капелюхів (білий, червоний, чорний, жовтий, зелений, блакитний) відповідають шести різним способам мислення. Всі вони важливі і доповнюють одне одного. Часто люди мислять тільки в “одному капелюсі” і так само вони ставляться до майбутнього. Під час роботи цим методом, необхідно дати слухачам зрозуміти, що “майбутнє створюється сьогодні”, що його форма залежить від наших теперішніх дій. Щоб краще “уявити собі майбутнє” можемо використати метод **рольової гри**. Слухачі отримують ролі і “обігрують” майбутні події. Це можна зробити за

вибраним сценарієм, який не має завершення і не знаємо як закінчиться рольова гра. Цей метод дозволяє краще запам'ятати зміст, який нас цікавить.

Представлені в цьому тексті навчальні методи не вичерпують всіх можливостей їх використання у сфері міжкультурної освіти. Спроба поділити методи є тільки операцією з метою впорядкування інформації. Багато методів можна успішно використовувати в сфері кількох із вказаних категорій. В цьому навчально-методичному матеріалі читачі знайдуть програму з практичними прикладами використання методів. Автор розуміє, що міжкультурна освіта є новою темою в підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування і тому існує необхідність розповсюджувати приклади “доброї практики” і методичні розробки з цього питання.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
“МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В
КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ”
ОБҐРУНТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ:

- надання об’єктивно корисної інформації державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування про феномен “міжкультурної освіти” в сферах освіти, культури та спадщини України;
- підвищення рівня обізнаності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо європейських стандартів і норм у ракурсі прав людини шляхом розвитку освіти, навчання, моніторингу й обізнаності щодо європейських стандартів прав людини на основі публікацій Ради Європи та Європейської комісії, прогресивного досвіду розвинених країн світу з даного аспекту;
- формування соціокультурної компетенції державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування із застосуванням інтерактивних методів і технік навчання у сфері міжкультурної освіти в процесі європейської інтеграції України в Європейський Союз;
- включення курсу “Міжкультурна освіта державних службовців в контексті європейських стандартів” до тематики семінарів у закладах підвищення кваліфікації, центрах перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ (6 ГОДИН)

Модулі	Години
Модуль 1. Організаційний	1
Модуль 2. Міжкультурна європейська освіта	4
Модуль 5. Евалюація курсу	1

Модуль 1. “Організаційний” (1 год)

Мета модуля:

- ознайомлення слухачів з програмою та метою навчального курсу “Міжкультурна освіта державного службовця в контексті європейських стандартів”;
- знайомство учасників навчання та створення атмосфери співробітництва й партнерства;
- вироблення правил роботи групи.

Структура модуля 1 “Організаційний”

№ п/п	Етапи модуля	Методи навчання і види діяльності	Орієнтовна тривалість
1.	Презентація навчального курсу, мета та завдання	Міні-лекція з презентацією в PowerPoint	10 хвилин
2.	Знайомство слухачів групи	“Самопрезентація. Візитівка “Я людина культури”. Історія імені	20 хвилин
3.	Вироблення правила роботи в групі	Бесіда. Формування правил роботи в групі “прийняття правил”, “спільна угода”	10 хвилин

4.	Очікування слухачів	Техніки: “мозковий штурм у великому колі”, “обмін проблемами”	10 хвилин
5.	Інтеграція групи	Метод – інсценізація “Моє послання у світ культури”	10 хвилин

Модуль 2. Міжкультурна європейська освіта (4 години)

Мета модуля 2:

- ознайомлення слухачів з нормативним пакетом документів Ради Європи та ЄС, Афінською декларацією “Міжкультурна освіта: управління різноманітністю, зміцнення демократії”;
- визначення суті понятійного апарату “культура”, “багатокультурність”, “європейська освіта”, “трансгранична освіта”, “мультикультурна освіта”, “полікультурна освіта”, “багатокультурна освіта”, “міжкультурна освіта”, “інтеркультурна педагогіка”, “міжкультурний діалог”, “міжкультурне навчання” та їх компонентів і з’ясування їх значущості для кожного слухача;
- окреслення шляхів формування людини багатокультурної свідомості;
- формування вмінь спільного прийняття групового рішення з питань міжкультурної освіти

Структура модуля 2 (4 години)

№ п/п	Етапи модуля	Методи навчання і види діяльності	Орієнтовна тривалість
1.	Активізація діяльності групи	Забава “Піраміда позитивних почуттів”	20 хвилин
2.	Ознайомлення з пакетом нормативно-правової бази та деклараціями Ради Європи	Методи: міні-лекція, навчання і співпраця в малих групах, аналіз першоджерел, дискусія у стилі телевізійного ток-шоу”, виклад матеріалу, “павутинка дискусії”	30 хвилин
3.	Визначення суті понятійного апарату проблематики	Термінологічний аналіз, навчання в малих групах, контент-аналіз, техніка “концентричні кола”, “незакінчене речення”, “чотири кути”	30 хвилин
4.	Активізація діяльності групи	Забава “Інтерв’ю. Ім’я та характер”	20 хвилин
5.	Висвітлення шляхів формування багатокультурної свідомості	Активне слухання. Робота в парах, обговорення в малих групах і презентація її напрацювань. Техніка “обміркуйте”, “мікрофон”, “дебати”	30 хвилин
6.	Громадські слухання – реалізація проекту “Європейська освіта в Україні”	Рольові та імітаційні ігри: “Засідання експертної групи Ради Європи з питання впровадження європейської освіти в Україні”, “Громадські слухання в Україні з питання впровадження європейської освіти”, “Ситуативне моделювання щодо впровадження європейської освіти в Україні – (мета-план)”	80 хвилин
7.	Підведення підсумків	Круглий стіл.	30 хвилин

Модуль 3. “Евалюація навчального курсу “Міжкультурна освіта державних службовців в контексті європейських стандартів” (1 год)

Мета:

- § оцінювання діяльності слухачів;
- § оцінка проведеного курсу слухачами;
- § підведення підсумків навчання (рефлексія);
- § планування подальшої діяльності слухачів.

Структура модуля 3 (1 година)

№ п/п	Етап модуля	Види роботи	Орієнтовна тривалість
1.	Оцінка проведеного курсу слухачами	Картка евалюації	20 хвилин
2.	Підведення підсумків навчання	Круглий стіл	20 хвилин
3.	Планування подальшої діяльності	Коло ідей “Програма реалізації курсу”	20 хвилин

Евалюація навчального курсу

Звертаємось з проханням відповісти на питання щодо курсу, в якому Ви брали участь.

Отримана інформація буде використана з метою підвищення якості наших курсів.

Поставте знак X у відповідному квадраті та надайте відповіді на наступні питання.

1. Наскільки, порушені під час занять, питання розширили та упорядкували Ваші знання?

Просимо визначити ступінь відповідно до шкали. 1 – “зовсім ні”, 5 – “дуже.”

☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

Що на це вплинуло?

.....
.

2. На Вашу думку, які елементи навчання були (будь ласка, напишіть у таблиці):

а) найменш корисні	б) найбільш корисні

3. Які теми навчання були б для вас цікаві в рамках курсу?

.....
.

4. Просимо написати зауваження для організаторів

навчання:.....

Дякуємо за заповнення анкети!

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Агентство здійснення заходів інтервенційного характеру -

орган, створений у рамках спільної сільськогосподарської політики: здійснює закупівлю продукції, коли ринкові ціни падають нижче від погоджених цін втручання (інтервенційних цін).

Аденауер, Конрад (1876-1967) -

німецький політик, співзасновник партії ХДС. Із 1949 року – канцлер ФРН. Доклав багато зусиль до прийняття ФРН до Ради Європи (1950) та НАТО (1955). У 1951-55 рр., як міністр закордонних справ, добився для ФРН статусу країни-засновниці у всіх трьох Європейських Спільнотах. Дотримувався федералістичних поглядів на майбутній устрій інтегрованої Європи.

Амстердамська угода -

є результатом Міжурядової конференції, яка розпочала свою роботу під час засідання Європейської Ради в Турині 29 березня 1996 р. Угоду було ухвалено на засіданні Європейської Ради в Амстердамі 16-17 червня 1997 р.; 2 жовтня 1997 р. її підписали міністри закордонних справ п'ятнадцяти країн-членів. Набрала чинності 1 травня 1999 р. (перший день другого місяця після ратифікації останньою з країн-членів ЄС) після ратифікації її всіма країнами-членами згідно з власними конституційними вимогами. З юридичної точки зору Угода доповнює відповідні положення *Угоди про ЄС*, угод про створення Європейських співтовариств та інших відповідних актів. Амстердамська угода не замінює інші угоди – вона, радше, стоїть в одному ряду з ними.

Апроксимація -

Процес скасування небажаних або непотрібних відмінностей у національному законодавстві у контексті спільного ринку.

Архітектура Європи -

Означає різноманітні організації, установи, об'єднання та традиційні відносини, що утворюють Європейський простір, у якому країни-члени працюють разом над вирішенням проблем, що відповідають спільним інтересам.

Основи цієї архітектури було визначено в *Угоді про Європейський Союз*, яка заклала підвалини трьох складових (“стовп”): Європейське Співтовариство (перший “стовп”), спільна зовнішня політика та політика безпеки (другий “стовп”) та співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ (третій “стовп”). Питаннями, що відносяться до другої та третьої складових, опікуються установи Співдружності (Європейська Рада, Комісія, Європейський Парламент тощо), застосовуючи при цьому міжурядові процедури.

Аудіовізуальна EUREKA -

програма, ініціатором якої виступив Франсуа Міттеран під час Європейського Форуму на о. Родос у 1988 р. Головною метою програми було прискорення робіт над телебаченням HDTV, а також – формування потужного європейського аудіовізуального ринку, щоб запобігти американізації мас-медіа. У Страсбурзі було створено Європейський наглядний центр аудіовізуальних медіа.

Бар, Раймон -

французький політик і фінансовий експерт. Перебуваючи на посаді віце-президента Єврокомісії, керував підготовкою так званого “Меморандуму Бара” (1969), у якому йшлося про підтримку країн-членів, що мають труднощі з утриманням курсу своєї валюти. Головними засадами цього документу стали: співпраця країн-членів у валютній сфері; фінансова допомога країнам, які мають валютні проблеми; економічна конвергенція як база для подальшої фінансової співпраці. Р.Бар належить до групи творців європейського валютно-господарського союзу.

Байєн, Йоган -

нідерландський політик. 1955 року як міністр закордонних справ Нідерландів представив ініціативу країн Бенілюксу щодо утворення економічного союзу країн Західної Європи. Меморандум з цього питання відомий як “план Байєна”.

Білі книги Європейської Комісії -

Ці документи містять пропозиції щодо діяльності Співтовариства. Це опрацьовані офіційними службами конкретні напрямки політики. У деяких випадках цим документам передують публікації так званих “Зелених книг”, мета яких – покласти початок консультативному процесу на європейському рівні. Прикладами можуть бути “Білі книги” на теми: завершення формування спільного ринку, зростання, конкурентоспроможність та зайнятість, а також з питань зближення законодавства асоційованих держав Центральної та Східної Європи у сферах, що мають відношення до спільного ринку. Якщо Рада схвально оцінить “Білі книги”, то вони можуть стати програмою дій Союзу у відповідній сфері.

Блакитна Європа -

Назва європейської політики у галузі риболовлі, складова спільної сільськогосподарської політики.

Бюджет ЄС -

Всі надходження ЄС та його видатки включаються до бюджету Співтовариства на основі щорічних прогнозів. Втім, винятком з цього правила є покриття операційних витрат, пов’язаних з реалізацією положень Розділів V та VI Угоди про ЄС, яке може здійснюватися за рахунок країн-членів. У 1998 р. загальний бюджет Співтовариства складав 91 млрд. євро. В основі бюджету Співтовариства покладено кілька принципів, зокрема:

- принцип об’єднання (всі надходження і видатки зводяться разом у єдиному документі);
- принцип річного періоду (операції бюджету стосуються бюджетного року);
- принцип збалансованості (видатки не повинні перевищувати надходження).

Комісія направляє попередній проект бюджету до Ради, яка разом з Європейським Парламентом наділена бюджетними повноваженнями. Від характеру витрат залежить, яка з цих двох установ визначатиме долю тієї чи іншої статті. Проте бюджет в цілому затверджується або відхиляється Європейським Парламентом. В рамках реформ, запропонованих Комісією в

липні 1997 р. у Програмі 2000, передбачається, що країни-члени ЄС приймуть нову фінансову перспективу, яка визначатиме зростання бюджету ЄС на період 2000-2006 рр. Спершу бюджет формувався за рахунок внесків країн-членів, а після 1975 р. – за рахунок системи власних ресурсів ЄС. Проте цей факт не був офіційно визнаний, доки не було підписано Угоду про Європейський Союз. Надходження до бюджету формуються з декількох джерел: податки на продукти харчування, що імпортуються до ЄС; митні збори на імпорт несільськогосподарської продукції; частка податку на додану вартість (ПДВ), що стягується на національному рівні в країнах-членах ЄС; внески країн-членів відповідно до їхньої частки у спільному ВВП ЄС. Внески за рахунок ПДВ складають понад половину всіх надходжень ЄС. Європейське співтовариство вугілля і сталі має окреме джерело надходжень коштів завдяки стягуванню прямого податку на вугільні та сталеплавильні підприємства ЄС. ЄС не може запозичувати гроші або накопичувати дефіцит: бюджет приймається щорічно, і він має бути збалансованим. З 1993 р. встановлено верхні межі витрат по всіх статтях на період до 1999 р.

Гармонізація -

Процес координації національної політики та стандартів різних країн, але у дещо більш обмежений спосіб, ніж передбачає *апроксимація*.

Генеральні директори -

Головні адміністративні підрозділи Комісії. Вони виконують або забезпечують виконання країнами-членами політики ЄС, здійснюють управління виділенням коштів з бюджету на різні стратегічні напрямки.

Гімн Європи -

Слова твору Міллера “Ода радості”, покладені на музику фіналу Дев’ятої симфонії Бетховена; виконується під час урочистих подій.

Громадянство Європейського Союзу -

визначається наявністю громадянства однієї з його країн-членів. Іншими словами, будь-який громадянин країни-члена ЄС вважається громадянином Союзу. Окрім прав та обов’язків, визначених в Угоді про ЄС, громадянство Союзу означає чотири спеціальні права:

- свобода пересування та проживання будь-де на території країн-членів Союзу;
- право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання;
- дипломатичний та консульський захист з боку органів будь-якої країни-члена ЄС під час перебування особи в країні, яка не є членом ЄС, і де немає представництва країни, громадянином якої є ця особа;
- право подання петиції або апеляції Європейському *Омбудсмену*.

Запровадження громадянства ЄС, звичайно, не означає відміну поняття національного громадянства – воно доповнює його. Це дає пересічному громадянину відчутніше усвідомлення причетності до Європейського Союзу.

День Європи -

Від 1985 року за рішенням Європейської Ради країнами Євросоюзу відзначається день оголошення інтеграційного “*плану Шумана*” – 9 травня.

Директива ЄС -

тип законодавчого акту Європейської спільноти. Директива зобов'язує державу-члена вжити певних заходів, спрямованих на досягнення окреслених у ній цілей. У директиві також визначається термін досягнення цілі. Директиви часто використовуються з метою узгодження законодавств країн-членів, даючи можливість вибору способів та інструментів, які б забезпечували, після певного періоду часу, застосування однорідних юридичних норм.

Економічний та монетарний (валютний) союз -

це процес гармонізації економічної та монетарної політики країн-членів Союзу з метою запровадження єдиної валюти. Він був предметом обговорення однієї з двох Міжурядових

конференцій, проведених у грудні 1990 р. В Угоді про ЄС передбачається досягнення союзу у три етапи:

- перший етап (1.07.90 – 21.12.93): вільний рух капіталу між країнами-членами ЄС, тісніша координація економічної політики та співпраця між центральними банками;
- другий етап (1.01.94 – 31. 12. 98): конвергенція (зближення) економічної та монетарної політики країн-членів (з метою забезпечення стабільності цін та систем державних фінансів);
- третій етап (з 1.01.99): створення Європейського Центрального Банку, визначення обмінних курсів та запровадження єдиної валюти.

Від початку третього етапу економічного та монетарного союзу 1 січня 1999 р. в ньому брали участь одинадцять країн. Чотири країни-члени ЄС не погодилися прийняти єдину валюту або тому, що вони так вирішили – згідно з протоколами-додатками до Угоди про ЄС, що дають їм таке право (Велика Британія та Данія), – або тому, що їм не вдалося виконати критерії конвергенції, визначені *Маастрихтською угодою* (Греція та Швеція). Греція приєдналася з 1 січня 2001 року.

Європа “різних швидкостей” -

термін, що вперше з'явився в “звіті Тіндеманса” (1975), характеризує ситуацію, коли не всі держави-члени можуть або хочуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції в певній сфері. Однак при цьому стають необхідними певні заходи, спрямовані на погодження інтересів різних груп держав. Загалом положення “звіту Тіндеманса” були відхилені, однак при запровадженні європейського механізму обмінних валютних курсів (наприкінці 1970-х рр.) допущено можливість “різних швидкостей” у рамках *Європейської монетарної (валютної) системи*.

Європа жінок -

сукупність дій інституцій Європейської Спільноти, які стосуються ролі й місця жінок у процесах євроінтеграції. Такі дії можна поділити на три етапи. Початком процесу стали відповідні положення Римської угоди, які зобов'язували держави-члени запровадити однакову оплату жінок і чоловіків за однакову працю. Далі, у 1982-85 рр., була програма Єврокомісії “Рівність для жінок”, яка мала за мету усунення правових бар'єрів в окремих країнах-членах. Другий етап (1986-90) передбачав запровадження механізмів захисту жінок від

соціальних загроз, що їх несе швидкий розвиток технології та спричинені ним суспільні зміни. Третій етап розпочала програма “Нові можливості для жінок” (1991), фінансована Європейським соціальним фондом, яка передбачає професійну перепідготовку жінок, аби вони могли повернутися на ринок праці після перерви через виховання дітей тощо. У рамках Маастрихтської угоди також був підписаний пакет соціальних домовленостей, які передбачають рівні права жінок та чоловіків у працевлаштуванні та оплати праці, можливостей кар’єри тощо.

Європа концентричних кіл -

концепція євроінтеграції, запропонована *Жаком Делором* у січні 1989 р. Передбачає дедалі вищий рівень інтеграції у напрямку “центру” Євроспільноти, що ним мали б бути країни ЄС після створення політичного союзу, спільного ринку та господарчого й валютного союзу. Далі йшли б країни *Європейської асоціації вільної торгівлі*, наближені до ЄС у господарському та правовому плані. Зовнішнє, щодо них, коло мали б утворювати країни, асоційовані з ЄС, які в майбутньому претендують на членство. Четверте, найширше коло – це країни-члени ОБСЄ, як спільного простору європейського співробітництва.

Європа народів -

термін походить від назви “Комітету за Європу народів”, створеного 1984 року на засіданні Європейської Ради в Фонтенбло. Цей комітет підготував два звіти (1985, 1986), в яких запропонував, зокрема, створення кількох європейських інституцій (напр., єврогромадянства, європейського омбудсмена та ін.), які увійшли до Маастрихтської угоди. Про потребу наближення загальноєвропейських структур до простих громадян говорилося ще в “звіті Тіндемаса” (1975), звідки й узято термін “Європа народів”. Суттєвий крок до Європи народів було зроблено в Маастрихті, де було дозволено кожному громадянину, який проживає не в своїй державі, голосувати і бути обраним на муніципальних та європейських виборах.

Європа регіонів -

цей термін означає концепцію, яка цілковито протистоїть централістичній концепції творення загальноєвропейських інституцій і передбачає активну участь регіонів країн Європи у владних функціях Євросоюзу. Значне зростання регіоналізму та децентралізаційних тенденцій було характерне для 1980-х рр. Особливо активними на європейському рівні були федеральні землі Німеччини та автономні провінції Іспанії. Положення Європейського Акту їх не повністю задовольняли, тому в Маастрихтській угоді передбачено утворення Комітету регіонів як дорадчого органу.

Європейська асоціація вільної торгівлі

Створена 1960 року для запобігання економічній дискримінації шляхом усунення торговельних бар’єрів. Після утворення 1994 року спільного Європейського економічного простору та збільшення країн-членів ЄС її значення знизилось. Нині в її складі – Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія.

Європейська грошова одиниця. Екю – євро.

Грошова одиниця Екю запроваджена в 1979 р. як центральний елемент Європейської монетарної системи з метою підтримки механізму обмінних

курсів. В її основу було покладено зважений кошик валют. З 1 січня 1999 року запроваджено євро за курсом 1 екю=1 євро. Готівковий обіг євро – з 1 січня 2002 року. Назву євро було узгоджено 15-16 грудня 1995 року на Мадридському саміті.

Європейська Комісія

Орган, наділений повноваженнями ініціативи, реалізації, управління та контролю. Він стежить за виконанням Угод та забезпеченням інтересів Співтовариства. Комісія складається з двадцяти незалежних членів (по два від Франції, Німеччини, Італії, Іспанії та Об'єднаного Королівства і по одному від інших країн-членів), включно Президента та двох віце-президентів. Комісія призначається на п'ятирічний термін за угодою між країнами-членами, але перш ніж члени Комісії дадуть клятву, рішення про її призначання має бути проголосоване Європейським Парламентом, якому вона підзвітна. Членам Комісії допомагає адміністрація, до якої входять генеральний директорат та спеціалізовані управління, що працюють переважно у Брюсселі та Люксембурзі. Нова Комісія, п'ятирічний термін діяльності якої розпочався 23 січня 2000 р. (і триватиме до 22 січня 2005 р.), ініціювала реформування цієї установи з метою модернізувати її методи та порядок роботи і забезпечити дійсно колегіальний процес ухвалення рішень завдяки делегуванню великої кількості повноважень установам, що займаються питаннями у конкретних сферах (напр., регіональна політика). Важливість здійснюваної Комісією реформи відображено у "Білій книзі", що вийшла 1 березня 2000 р.

Європейська Конституція

такий правовий акт досі не ухвалений, дискусії щодо доцільності створення Євроконституції тривають у Європарламенті. Європейська Конституція стала б кінцевою ланкою європейської інтеграції, увінчала б багаторічні зусилля, спрямовані на утвердження Євросоюзу.

Європейська Конференція

була створена з метою забезпечення бази для процесу розширення ЄС упродовж наступних кількох років завдяки об'єднанню зусиль країн-членів та країн, які прагнуть вступити до ЄС. Це багатосторонній форум для політичних консультацій з питань, що становлять загальний інтерес, зокрема у таких сферах:

- спільна зовнішня політика та політика безпеки;
- юстиція та внутрішні справи;
- економіка та регіональна співпраця.

Європейську Конференцію було започатковано на засіданні Європейської Ради в Люксембурзі у грудні 1997 р. за ініціативою Франції Європейська Конференція скликається раз на рік на рівні глав держав або урядів за участю Президента Комісії і раз на рік на рівні міністрів закордонних справ. Головує на засіданні та країна, яка обіймає посаду Президента Ради Європейського Союзу.

Європейська монетарна (валютна) система

запроваджена 1979 р., об'єднала валюти держав-учасниць через механізм валютних курсів, який мав згладжувати коливання курсів, початковий етап економічного та монетарного союзу.

Європейська політична співпраця

запроваджена у 1970 р. як засіб координації зовнішньої політики країн-членів та розробки спільної зовнішньополітичної позиції шляхом проведення регулярних консультацій. Офіційно визнана в Єдиному Європейському Акті; в Угоді про Європейський Союз замінено на *спільну зовнішню політику та політику безпеки*.

Європейська Рада

Цей термін означає регулярні зустрічі глав держав або урядів країн-членів Європейського Союзу. Європейську Раду було засновано згідно з комюніке, прийнятому у грудні 1974 р. на закритті Паризького саміту, а її перше засідання відбулося в 1975 р. (в Дубліні, 10-11 березня). До того часу, з 1961 по 1974 рр., проводилися Європейські Конференції на вищому рівні. Існування Ради було юридично визнане у Єдиному Європейському Акті, а її офіційний статус було підтверджено в Угоді про Європейський Союз. Європейська Рада скликається щонайменше двічі на рік (до 1986 р. – тричі на рік). Президент Європейської Комісії бере участь у її засіданнях як повноправний учасник. Завдання Ради – дати Європейському Союзу поштовх до подальшого розвитку і визначити основні напрямки політики Союзу. В Угоді про Європейський Союз на неї покладено пряму відповідальність за “стовпи” спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також політики ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Європейська система центральних банків

До її складу входять Європейський Центральний Банк та національні центральні банки держав-членів ЄС. Серед головних завдань:

- визначення валютної політики ЄС;
- операції з іноземними валютами;
- управління валютними резервами.

Європейська стратегічна програма досліджень у сфері інформаційних технологій

Важлива ініціатива, започаткована у 1984 р. з метою сприяння і посилення міжнаціональної співпраці у сфері науки і інформаційних технологій шляхом фінансування спільних проектів.

Європейське агентство з координації досліджень

Відповідає за спонсорські проекти в рамках Європейської програми дослідження та розвитку високих технологій, яка включає й неєвропейські країни.

Європейське Економічне Співтовариство

Засноване в 1957 р. з метою створення спільного ринку; після 1967 р. цей термін також часто вживався, коли йшлося про спільну діяльність ЄС. Згідно з *Угодою про Європейський Союз* назву було змінено на Європейське Співтовариство.

Європейське космічне агентство

Засноване в 1975 році з метою координації космічних досліджень та технологій в мирних цілях.

Європейське управління боротьби з наркотиками

Створене в 1994 р. з метою сприяння контролю за незаконними операціями з наркотичними речовинами.

Європейський Банк Реконструкції та Розвитку

Створений у 1991 р. з метою надання фінансової допомоги країнам Східної Європи, де встановилися демократичні форми правління і які прийняли стратегію переходу до ринкової економіки.

Європейський економічний простір

Угода 1991 р. між ЄС та *Європейською Асоціацією вільної торгівлі* про створення об'єднаної зони вільної торгівлі в усіх галузях крім сільського господарства. Нині – це спільний ринок товарів, послуг, капіталів та робочої сили, не обмежений державними кордонами.

Європейський Інвестиційний Банк

Заснований у 1957 р. з метою фінансування капітальних інвестицій, які сприятимуть розвитку ЄС. Хоча країни-члени вносять капітал за передплатою, проте більшу частину своїх коштів банк запозичує на міжнародних ринках капіталу. Його основні завдання – надання допомоги менш розвинутим регіонам, модернізація економіки ЄС та підтримка великих проектів, здійснюваних більш ніж однією країною-членом ЄС.

Європейський Інвестиційний Фонд

Ініціатива 1992 р., покликана сприяти заходам боротьби з економічною депресією шляхом фінансування транснаціональних проектів у сфері інфраструктури.

Європейський Конгрес

відбувся у травні 1948 року в Гаазі. В ньому брали участь близько 800 політиків, учених, економістів та юристів з більшості західноєвропейських країн. Почесним головою конгресу став сер Вінстон Черчилль. Можна умовно вважати Європейський Конгрес моментом народження Європейського руху, який формально розпочався в листопаді 1948 року. Почесними головами Руху стали *В.Черчилль, А. де Гаспері, П.Г.Спаак*. Організатором Конгресу був Міжнародний комітет об'єднавчих рухів Європи. Під час дискусій делегати визнали принципи “наднаціональності”: потребу поступитися частиною державного суверенітету на користь спільних інституцій. Конгрес прийняв “Звернення до європейців”, в якому закликав створити об'єднану Європу із вільним обміном думок, осіб і товарів. Закликано також створити Європейські Законодавчі Збори, Європейський Суд та ухвалити Хартію прав людини. Рішення Європейського Конгресу стали базою для утворення Ради Європи (1949), а пізніше – інших загальноєвропейських інституцій. 1998 року, на ознаменування 50-річчя Європейського Конгресу, відбувся ювілейний Євроконгрес, який прийняв нове “Звернення до європейців”.

Європейський монетарний (валютний) інститут

заснований згідно з Угодою про Європейський Союз; розпочав свою діяльність наприкінці 1993 р. з метою подальшого зміцнення економічного і монетарного співробітництва і підготовки до заключного етапу формування

Економічного та монетарного (валютного) союзу. В 1998 році на його основі створено *Європейський Центральний Банк*.

Європейський Парламент

це асамблея представників 370 мільйонів громадян Союзу. Починаючи з 1979 р., він обирається прямим загальним голосуванням, і сьогодні 626 місць Європарламенту розподілено між країнами-членами відповідно до чисельності населення. Парламент виконує такі основні функції:

- розглядає пропозиції Комісії і, разом з Радою, бере участь у законодавчому процесі, у деяких випадках як законотворчий орган через численні процедури (процедура спільного прийняття рішень, процедура співпраці, узгодження, консультативний висновок тощо);

- здійснює контроль за діяльністю Союзу шляхом підтвердження призначень Комісії (та завдяки наявності права висловлювати їй вотум недовіри), а також шляхом направлення письмових та усних запитів до Комісії та Ради;

- разом з Радою має бюджетні повноваження щодо голосування з питань прийняття річного бюджету (оскільки підпис Президента Парламенту є необхідною умовою для набрання чинності бюджету) та нагляду за його виконанням.

Європарламент також призначає Омбудсмена, уповноваженого розглядати скарги, що надходять від громадян Союзу з приводу порушень в діяльності інституцій та органів Співтовариства. І, нарешті, Парламент може створювати тимчасові комітети з розслідування, чий повноваження не обмежуються вивченням діяльності інституцій Співтовариства, а поширюється на діяльність країн-членів з впровадження політики Співтовариства.

Європейський паспорт

запроваджений у 1985 р. документ стандартного зразка.

Європейський соціальний фонд

заснований у 1960 р. як один із *структурних фондів* з метою надання фінансової допомоги для розвитку можливостей зайнятості населення. З 1973 р. основна його діяльність спрямована здебільшого на перепідготовку кадрів, працевлаштування та професійно-технічне навчання молоді.

Європейський Союз

об'єднує 27 країн Західної Європи, які шляхом створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики і діяльності мають на меті сприяти економічній і соціальній інтеграції, а також солідарності держав-членів ЄС.

Європейський фонд регіонального розвитку

заснований у 1975 р. як один із *структурних фондів* і центральний елемент регіональної політики. Фінансує програми розвитку найбільш бідніших регіонів в країнах-членах з метою підняти їх рівень до середньоєвропейського. Найбільший структурний фонд ЄС за обсягом фінансування.

Європейський фонд розвитку

створений у 1963 р. згідно з *Конвенцією Яунде* з метою надання грантів Країнам Африки, Карибського та Тихоокеанського басейнів для програм та проектів розвитку.

Європейський Центральний Банк

Почав діяти 30 червня 1998 р. 1 січня 1999 р. він взяв на себе повноваження щодо реалізації *Європейської монетарної (валютної) політики*, як вона визначена у *Європейській системі центральних банків*. Керівні органи ЄЦБ (Керівна рада та Виконавча рада) координують діяльність Європейської системи центральних банків, завдання якої – управління грошима в обігу, здійснення валютних операцій, управління валютними резервами країн-членів та їх збереження, а також забезпечення належного функціонування платіжних систем. Європейський Центральний Банк став наступником *Європейського монетарного (валютного) інституту*.

Європейські співтовариства

Колективний орган, який виник у 1967 р. внаслідок злиття адміністративного апарату Європейського співтовариства з атомної енергії, Європейського співтовариства вугілля та сталі та Європейського економічного співтовариства.

Європейські угоди

Договори про асоційоване членство між ЄС та країнами Центральної та Східної Європи, укладені після 1991 р. Вони передбачають можливість повноправної участі цих країн в європейській інтеграції в галузі політики та економіки, зокрема, створення впродовж 10 років зони вільної торгівлі для промислової продукції.

Європол (Європейська поліція)

Питання про створення Європейської поліції було вперше порушене на Європейській Раді в Люксембурзі 28-29 червня 1991 р. Тоді ж було прийнято план створення нового органу, який забезпечив би співпрацю поліцій країн-членів у сфері запобігання злочинам та боротьби із серйозними формами міжнародної організованої злочинності, зокрема тероризмом і торгівлею наркотиками. Конвенцію про створення Європолу було підписано в липні 1995 р.; вона набрала чинності 1 жовтня 1998 р.

Аби співпраця поліції, як визначено в Розділі VI Угоди про Європейський Союз, швидше набула практичної форми, в 1995 р. було створено тимчасове управління Європолу з боротьби з наркотиками. Першочерговим завданням цього управління стала боротьба з торгівлею наркотиками та пов'язаним з нею відмиванням грошей. Пізніше до кола його функціональних обов'язків увійшли також боротьба з контрабандою радіоактивних речовин і ядерного палива, з нелегальною імміграцією та контрабандою автомобілів, а також виявлення шляхів відмивання грошей від усіх цих видів кримінального бізнесу. Боротьба проти торгівлі людьми також увійшла до повноважень управління. Європол, який перебрав на себе обов'язки Європейського управління з боротьби з наркотиками, почав діяти 1 липня 1999 року і базується в Гаазі. Його повноваження поширюються також на боротьбу з тероризмом та підбрюхою

грошей. Згідно з Амстердамською угодою Європол виконує низку різних завдань: координація розслідувань, які проводять відповідні органи країн-членів, проведення спеціалізованих експертиз з метою сприяння країнам-членам у боротьбі з організованою злочинністю та налагодження контактів з прокурорами і слідчими, які спеціалізуються на боротьбі з організованою злочинністю.

Єврорегіони

прикордонні території кількох суміжних держав, що регулюються положеннями Мадридської конвенції про прикордонне співробітництво (1980). Мета створення єврорегіонів – зміцнення добросусідських стосунків, культурних і господарчих контактів, спільні інвестиції, боротьба з наслідками стихійних лих, охорона історично-культурної спадщини тощо. Єврорегіони отримують певну фінансову допомогу ЄС, зокрема – через програму PHARE.

Єдиний Європейський Акт

Підписаний 17-28 лютого 1986 року в Люксембурзі та Гаазі. Внесені зміни і доповнення до основоположних Римських угод, які стосувались, головним чином, спільного ринку, співпраці країн-членів ЄС у сфері зовнішньої політики та інституційної реформи ЄС. Набув чинності 1 липня 1987 р.

Єдиний зовнішній тариф

Суттєва складова будь-якого митного союзу; вперше був запроваджений на початку 1960-х рр. як середній митний збір країн-членів.

Західноєвропейський Союз

Організація, створена у 1948 р. з метою співпраці у сфері оборони та безпеки. Вона включає 28 країн з чотирма різними статусами. Країни-члени, асоційовані члени, спостерігачі та асоційовані партнери. Країни ЄС мають статус країн-членів (крім Австрії, Данії, Фінляндії, Ірландії та Швеції, які мають статус спостерігачів). В Угоді про Європейський Союз цій організації було надано статусу “невід’ємної складової процесу розбудови Союзу” при збереженні її інституційної автономії; на неї покладено завдання розробки рішень та реалізації заходів оборонного характеру.

В листопаді 2000 року на Раді міністрів безпеки Західноєвропейського Союзу було ухвалено рішення про поступове розформування цієї організації та передачу її повноважень відповідним структурам і агентствам ЄС.

Звіт “трьох мудрих”

доповідь про проблеми пристосування керівних органів Європейської спільноти до майбутнього утворення Євросоюзу, яку підготували на замовлення Європейської Ради 1978 року троє видатних політичних і господарських діячів – Баренд Бішейвель (колишній прем’єр Нідерландів), Едмунд Делл (колишній міністр торгівлі Великої Британії) та Робер Маржолен (колишній віце-президент Єврокомісії). Доповідь констатувала кризу 70-х років, яка виявила слабкість загальноєвропейських інституцій. Однак шляхи подолання кризи “мудреці” вбачали не лише в реформуванні інституцій, а й у зміцненні економічного співробітництва та терміновому запровадженні спільної фінансової політики ЄС.

Звіт Спаака

Документ, підготовлений робочою групою, створеною за рішенням Мессінської Конференції 1955 р., який було покладено в основу створення Європейського Економічного Співтовариства.

Зелені книги

Документи Комісії, що складаються з метою стимулювати обговорення та розпочати процес консультацій на європейському рівні з конкретної тематики (такої як соціальна політика, єдина валюта, телекомунікації тощо). Результатом таких консультацій згодом може стати публікація так званих “Білих книг”, у яких висновки дебатів викладено у формі практичних пропозицій Комісії.

Ініціатива сприяння поширенню інформації з розвитку села та сільськогосподарських ринків

Ініціатива 1990 р. щодо інформаційних потоків у сільськогосподарські райони, розроблена в руслі спільної сільськогосподарської політики.

Ініціатива сприяння розвитку наук про море та морських технологій

Висунута в 1989 р. ініціатива щодо розвитку наук про море, поліпшення управління та захисту морського довкілля, а також розробки нових технологій видобутку корисних копалин з морських глибин.

Калейдоскоп 2000

Висунута в 1991 р. ініціатива щодо сприяння розвитку різнобічної художньої творчості, підготовки молодих художників та поширенню інформації про культурний спадок Європи.

Квестори

П'ять депутатів Європейського Парламенту, які виконують особливі адміністративні та фінансові функції, безпосередньо пов'язані з депутатами парламенту.

Клуб (або група) “Крокодил”

Створена в 1980 р. група членів Європейського Парламенту, завданням якої було переконати Парламент у необхідності розробки плану радикального перегляду ЄС та формулювання стратегії політичного союзу.

Комітет “трьох мудрих”

Спеціальний орган, утворений в 1978 р. Європейською Радою з метою розгляду діяльності установ ЄС і розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої роботи. В 1979 р. Комітет склав Звіт про результати своєї діяльності (Див. Звіт “трьох мудрих”).

Комітет з економічних та соціальних питань

заснований згідно з Угодою про створення Європейського Економічного Співтовариства у 1957 р. для того, щоб представляти інтереси різних економічних та соціальних верств населення. Комітет складається з 222 членів, які поділяються на три категорії: працедавці, робітники та представники окремих видів діяльності (такі як фермери, різні професії, представники споживачів, науковців та вчителів, кооперативів, сім'я, рух на захист довкілля). Члени комітету призначаються на чотири роки за одностайним рішенням Ради, і цей термін може бути продовжений. Консультації з Комітетом обов'язкові при підготовці законодавчих актів ЄС у сфері функціонування внутрішнього ринку,

освіти, захисту прав споживачів, захисту довкілля, розвитку регіонів та вирішення соціальних питань. Крім того, Комітет може давати свої висновки і з власної ініціативи. Після того, як Амстердамська угода набула чинності, було розширено коло питань, з яких комітет надає консультації: це нова політика зайнятості, нове законодавство у соціальній сфері, державна система охорони здоров'я та рівні можливості для всіх. За консультаціями до Комітету може звертатися і Європейський Парламент.

Для того, щоб Комітет міг і надалі відігравати свою роль в умовах розширення Європейського Союзу, Міжурядова Конференція має розглянути питання про склад та роль Комітету. Конференція, можливо, перегляне, розподіл місць між країнами-членами та соціально-економічні категорії, щоб комітет став більш представницьким органом громадянського суспільства.

Комітет постійних представників (Coreper)

Комітет об'єднує глав та членів постійних представництв кожної з країн-членів ЄС у Брюсселі. Виконує роль помічника Ради Міністрів: попередньо розглядає питання і веде переговори щодо порядку денного Ради Міністрів (пропозиції та проекти рішень готує Європейська Комісія). Офіційне існування цього комітету було визнане лише в Угоді про Європейський Союз.

Комітет постійних представників (Coreper, акронім від назви комітету французькою) відіграє центральну роль в системі ухвалення рішень Співтовариства. Він є водночас і форумом для діалогу (між самими представниками і між ними та національними урядами їх країн), і органом політичною контролю (керує роботою експертних груп і здійснює нагляд за їх діяльністю). Комітет фактично розділений на два:

- Coreper I, до складу якого входять заступники постійних представників;
- Coreper II, який складається з глав постійних представництв.

Ефективність засідань Ради залежить від рівня роботи Комітету.

Комітет регіонів

Створений згідно з Угодою про Європейський Союз і розпочав свою діяльність у 1994 р. як консультативний форум представників регіональних та місцевих органів управління. До складу Комітету регіонів входять 222 представники місцевих та регіональних органів управління. Комітет призначається Радою терміном на чотири роки на підставі пропозицій країн-членів. Комітет надає консультації Раді або Комісії з питань, що стосуються місцевих та регіональних інтересів, таких як освіта, справи молоді, культура, охорона здоров'я, соціальна злагода та економічна стабільність.

Амстердамська угода розширила коло питань, з яких консультації комітету є обов'язковими: до них включено також охорону довкілля, Соціальний фонд, професійно-технічне навчання, міждержавне співробітництво і транспорт. Комітет може готувати висновки з власної ініціативи і надавати консультації Європейському Парламенту.

Комітети та робочі групи

Комітети, завдання яких полягає у тому, щоби надавати допомогу установам ЄС, є учасниками всіх етапів законодавчого процесу. Перш ніж розробити нову законодавчу пропозицію, Комісія регулярно проводить

консультації з комітетами експертів. Такі комітети, до складу яких входять представники громадянського суспільства, приватного сектора або національні державні експерти, забезпечують відкритість Комісії щодо проблем тих, кого законодавство торкається безпосередньо. Існує близько 60 консультативних комітетів, які охоплюють усі сектори; втім, близько половини з них опікуються проблемами сільськогосподарського господарства.

Організацію роботи Європейського Парламенту здійснюють численні постійні парламентські комітети. Раді також допомагають комітети та робочі групи, які готують її рішення. Існування деяких комітетів передбачене в угодах (наприклад, Стаття 36 передбачає створення Комітету з юстиції та внутрішніх справ), інші комітети створюються тимчасово, такі як наприклад, Комітет з питань культури, який оцінює пропозиції щодо співпраці у сфері культури, готує питання для їх обговорення Радою і здійснює контроль за виконанням ухвалених рішень. До складу таких комітетів входять представники країн-членів і один член Комісії. Паралельно численні робочі групи ведуть підготовчу роботу для *Комітету постійних представників (Coreper)*. Ухвалений текст законодавчого акту визначає загальні принципи, яких необхідно дотримуватися. Для застосування цих принципів, можливо, потрібно розробити конкретні заходи їх реалізації. В такому разі в тексті передбачається необхідність створення в рамках Комісії комітету для ухвалення відповідних рішень. Такі комітети формуються з числа експертів від країн-членів; очолює комітет Комісія; комітети керуються загальними правилами, встановленими рішенням Ради у 1987 р. і відомими під назвою “Рішення про “комітологію””. Загалом, таких комітетів існує близько 300: у сфері промисловості, соціального розвитку, сільського господарства, охорони довкілля, спільного ринку, досліджень та розвитку, захисту споживачів і безпеки продуктів харчування.

Комітологія

Згідно з Угодою про створення Європейської Співдружності нагляд за дотриманням законодавства на рівні Співдружності покладений на Європейську Комісію. Кожний законодавчий акт окреслює коло повноважень Комісії щодо його втілення та способи їх реалізації. Часто законодавчий акт містить також положення про те, що Комісії допомагає певний комітет відповідно до процедури обмеження повноважень Комісії з боку Ради, відомої під назвою “комітологія”.

До складу комітетів, які є форумом для обговорення, входять представники країн-членів; очолює комітети Комісія. Комітети дають можливість Комісії провести діалог з національними адміністраціями, перш ніж вживати ті чи інші заходи. Комісія забезпечує, що такі заходи відповідають, наскільки це можливо, ситуації в кожній з країн. В основі процедур, що визначають взаємовідносини між Комісією та комітетами, лежать моделі, сформульовані у рішенні Ради (Рішення про “комітологію”). Перше рішення про “комітологію” було прийнято ще 13 липня 1987 р. Враховуючи внесені в Угоду про ЄС зміни, зокрема, щодо нової ролі Парламенту (процедура спільного прийняття рішень), і, крім того, у відповідь на критику надто ускладненої та непрозорої системи Співтовариства, рішення 1987 р. було замінено новим від 28 червня 1999 р.

Згідно з новим рішенням передбачається, що Парламент стежитиме за реалізацією законодавчих актів, ухвалених із застосуванням процедури спільного прийняття рішення.

Консерватори

група політичних партій різних країн Європи, яка вважається найстарішою. Найрозвиненіші консервативні партії діють у Великій Британії, Данії, Норвегії. У Центральній та Східній Європі також утворилося кілька партій консервативного спрямування. Консервативну групу в Європарламенті створено 1973 року. Консерватори відкидають ідею єврофедералізму, в економіці дотримуються ідей неолібералізму. Яскравим прикладом консервативної політики є діяльність британського уряду *М.Тетчер*: приватизація традиційно державних галузей, “залізна” політика щодо нерентабельної вугільної промисловості тощо.

Консультативний комітет Європейського об’єднання вугілля і сталі

Створений у 1951 р. як дорадчий орган, до складу якого входили представники виробників, працівників вугільних та сталеплавильних підприємств і споживачів.

Копенгагенські критерії

Див. *Критерії вступу*

Країни “шістки”

Перші шість країн-членів ЄС, які підписали Римську угоду – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція.

Країни Африки, Карибського та Тихоокеанського басейнів

Група країн, що розвиваються, які підписали Конвенцію Ломе, згідно з якою більшість видів продукції цих країн дозволяється ввозити в країни ЄС на засадах невзаємності. Зараз до цієї групи входять 70 країн; вони також мають право на отримання грантів від Європейського фонду розвитку та позик Європейського інвестиційного банку.

Країни Вишеградської угоди

Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина. У лютому 1991 року президенти Польщі, Угорщини та Чехословаччини зустрілися в угорському місті Вишеград аби домовитися про співробітництво в процесі європейської інтеграції. Було оголошено, що країни “Вишеградського трикутника” ставлять за мету повну господарську, політичну й юридичну інтеграцію до Європейського Союзу. Висловлено також намір увійти до спільної системи безпеки. На сьогодні усі ці держави (після розпаду Чехословаччини – Чеська Республіка та Словаччина) є кандидатами до ЄС.

Країни-кандидати

Економічна та політична стабільність Європи приваблює багато європейських країн, які мають право подати заяву про вступ до Європейського Союзу. Країни, які подали заяви:

- Туреччина;
- Хорватія;
- Македонія.

Туреччина має продовжувати розвиток ринкової економіки та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Критерії вступу (Копенгагенські критерії)

У червні 1993 р. Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені визнала право країн Центральної та Східної Європи вступати до Європейського Союзу після виконання ними вимог за трьома критеріями:

- політичного: стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство закону, дотримання прав людини та захист прав меншин;
- економічного: діюча ринкова економіка;
- “членського”: зобов’язання, що випливають з факту вступу до ЄС, зокрема, визнання принципів політичного, економічного та монетарного об’єднання.

Ці критерії вступу були підтверджені в грудні 1995 р. на засіданні Європейської Ради в Мадриді, де, крім того, підкреслювалася важливість перебудови адміністративних структур країни-заявника і створення умов для поступової гармонійної інтеграції в ЄС.

Однак ЄС лишає за собою право вирішувати питання про те, коли він буде готовий прийняти нових членів.

Критерії конвергенції (зближення)

Умови, виконання яких дає країнам-членам право вступу до Економічного та монетарного союзу, і які стосуються цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок. Угода визначає п’ять критеріїв конвергенції, яким має відповідати кожна з країн-членів, перш ніж вона візьме участь у третьому етапі *Економічного та монетарного (валютного) союзу*. Комісія та *Європейський Центральний Банк* періодично готують звіти про стан виконання зазначених критеріїв. Це такі критерії:

- відношення державного дефіциту до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 3%;
- відношення державного боргу до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 60%;
- достатній рівень стабільності цін та сталість середніх темпів інфляції протягом одного року до проведення такого дослідження; причому цей рівень не повинен перевищувати більш ніж на півтора відсоткових пункти три кращих показники рівня стабільності цін країн-членів;
- довгострокова номінальна відсоткова ставка не повинна перевищувати більш ніж на два відсоткових пункти три кращих показники стабільності цін країн-членів;
- протягом щонайменше двох років і без значного напруження з боку відповідної країни нормальне відхилення величини обмінного курсу не повинно виходити за граничні значення, передбачені механізмом обмінного курсу країн-членів.

Крім того, передбачається, що критерії конвергенції повинні забезпечити збалансованість економічного розвитку в економічному та монетарному союзі і не допускати виникнення ані найменшого напруження між країнами-членами.

Слід також пам'ятати, що критеріїв, пов'язаних з державним дефіцитом та державним боргом слід дотримуватись і після початку третього етапу економічного та монетарного союзу (1 січня 1999 р.). З огляду на це на засіданні Європейської Ради у червні 1997 р. було прийнято пакт стабільності.

ЛІНГВА

Програма сприяння та розвитку вивчення мов країн-членів ЄС у школах.

Люксембурзький компроміс

Спосіб розв'язання кризи “порожнього крісла”, що виникла в липні 1965 р., внаслідок демонстративної відмови Франції від свого місця в Раді. Люксембурзький компроміс, завдяки якому країни-члени отримали право накладати вето на пропозиції, які зачіпають головні національні інтереси, досягнуто в січні 1966 року.

Маастрихтська угода

Угода про утворення Європейського Союзу як подальшого кроку європейської інтеграції підписана в Маастрихті 7 лютого 1992 року. Передбачалося, зокрема: валютний союз до 1999 року, європейське громадянство, спільна зовнішня політика та політика безпеки, співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Набула чинності 1 листопада 1993 року.

Маастрихтський саміт

Зустріч Європейської Ради (1991), на якій було розглянуто звіти двох Міжурядових конференцій з політичного та економічного союзу і досягнуто домовленості щодо Угоди про Європейський Союз.

Мессінська конференція

Зустріч країн “шістки” в червні 1955 року, на якій було прийнято рішення про створення спільного ринку, а також поширення кооперації на атомну енергетику.

Міжурядова конференція

Цей термін означає переговори між урядами країн-членів з метою внесення змін та доповнень до Угод. Міжурядова конференція має особливо важливе значення для процесу європейської інтеграції, де зміни інституційної та юридичної структури завжди були результатом роботи Міжурядових конференцій (напр., Єдиний Європейський Акт або Угода про Європейський Союз). В історії Європейського співтовариства було декілька конференцій, передостання з яких розпочалася 29 березня 1996 р. і завершилася під час проведення засідання Ради Європи в Амстердамі 16-17 червня 1997 р., де було ухвалено проект Угоди, яка набрала чинності в усіх країнах-членах 1 травня 1999 р.

Оскільки Амстердамська угода не передбачає проведення усіх необхідних інституційних реформ, покликаних гарантувати ефективність роботи установ Союзу після його розширення, на саміті в Кельні (3-4 червня 1999 р.) Європейська Рада ухвалила рішення про скликання у 2000 р. нової Міжурядової конференції. Її завдання полягало в тому, щоб до кінця року досягти домовленості з питань, які не знайшли свого вирішення в Амстердамській угоді: розміри та склад Комісії, вагові коефіцієнти голосів у Раді, можливе розширення сфери застосування процедури ухвалення рішень кваліфікованою

більшістю голосів у Раді, та інші інституційні питання в рамках реалізації Амстердамської угоди. Політичну відповідальність за Міжурядову конференцію покладено на Раду міністрів із загальних питань. Підготовчу роботу виконує група, до складу якої входять по одному представнику від кожної країни-члена. Представник Комісії бере участь в усіх політичних та підготовчих засіданнях.

Існує механізм взаємодії між Європейським Парламентом та Міжурядовою конференцією у процесі її роботи: два наглядачі від Парламенту відвідують підготовчі засідання, а кожному засіданню Міжурядової конференції на рівні міністрів передують обговорення з Президентом Парламенту. Країни-заявники повинні також бути в курсі дискусій, що точаться під час конференцій; їх також можуть запросити висловитися на засіданні Міжурядової конференції. За практичну організацію засідань Міжурядової конференції відповідає Генеральний секретаріат Ради.

Молодь для Європи

Програма ЄС, започаткована 1988 року. Головним її змістом є молодіжні обміни між країнами-членами. Фінансування цієї програми постійно зростає, аби забезпечити щонайменше тижневе перебування молоді людини в іншій країні ЄС.

Омбудсмен

Європейський Омбудсмен – особа, яку призначає Європейський Парламент щоразу після виборів до Європарламенту на термін дії Парламенту. Омбудсмен уповноважений приймати скарги від громадян Союзу, або фізичних чи юридичних осіб, резидентів країн-членів, про незадовільну діяльність установ або органів Співтовариства (за винятком Суду ЄС та Суду Першої Інстанції). Якщо Омбудсмен виявляє випадок незадовільного управління, він звертається до установи, про яку йдеться, проводить розслідування, шукає спосіб вирішення проблеми і, якщо необхідно, надсилає проект рекомендації, на яку згадана установа упродовж трьох місяців повинна дати відповідь у формі докладного звіту. Після закінчення кожного річного терміну перебування на посаді Омбудсмен надсилає до Європейського Парламенту звіт про свою роботу.

Офіційний журнал Європейських співтовариств

Містить докладну інформацію про всі законодавчі акти та законопроекти ЄС, а також інформацію, повідомлення та оголошення про контракти на виконання громадських робіт та здійснення поставок.

Подвійна більшість

В зв'язку з розширенням ЄС виникає потреба вжити заходів для утримання рівноваги у законодавчій владі між великими та малими, за населенням, державами. Процедура ухвалення рішення кваліфікованою більшістю передбачає, що вагомість голосу кожної держави-члена в Раді відображує частку населення цієї держави в Союзі, але маленькі держави мають гарантоване мінімальне представництво. Рішення вважається ухваленим, якщо за нього віддали голоси більшість держав-членів (зараз – не менше як 8), та лише в тому випадку, якщо ці голоси представляють більшість населення ЄС (зараз

приблизно 70%). Така подвійна вимога до кваліфікованої більшості – більшість держав і більшість населення – дозволяє уникнути “надпредставництва” малих держав, якого дехто побоюється.

Політична програма Європейського Союзу

На засіданні Європейської Ради в Мадриді (15-16 грудня 1995 р.) було визначено програму Європейського Союзу до кінця XX століття, згідно з якою закладалися підвалини майбутньої Європи – великого співтовариства, у якому пануватимуть свобода, процвітання та стабільність. З практичної точки зору це означає:

- коригування Угоди про Європейський Союз;
- здійснення переходу до єдиної валюти згідно з погодженими графіком та умовами;
- підготовка та проведення переговорів щодо розширення ЄС;
- ухвалення фінансових перспектив на період після 31 грудня 1999 р.;
- формування нової європейської структури безпеки;
- активне продовження політики діалогу, співпраці та об’єднання зусиль, що вже впроваджується стосовно до сусідніх з Союзом країн, зокрема, щодо Росії, України, Туреччини та країн Середземномор’я.

Політичний комітет

складається з керівників політичних підрозділів міністерств закордонних справ країн-членів ЄС. Комітет стежить за розвитком міжнародної ситуації у сферах, які охоплює спільна зовнішня політика та політика безпеки, і допомагає визначити напрямки цієї політики, надаючи Раді свої висновки. Крім того, комітет здійснює нагляд за реалізацією погодженої політики, не зазіхаючи на повноваження країни-президента та Комісії.

Порогова ціна

Мінімальна гарантована ціна, встановлена на зернові, молочну продукцію та цукор в рамках спільної сільськогосподарської політики.

Права людини

Закон Суду ЄС визнає принципи, викладені в Конвенції прав людини Ради Європи. Повагу до прав людини було підтверджено країнами-членами у преамбулі до *Єдиного Європейського Акту* 1986 р., а згодом включено до Угоди про ЄС.

Гарантію дотримання основоположних прав було далі зміцнено в Амстердамській угоді, яка розширила юрисдикцію Суду ЄС щодо порушення прав людини на дії інституцій Союзу. Водночас нові статті визначають заходи щодо країн-членів, які грубо і постійно порушують принципи, на яких засновано Союз.

Право на неприєднання

Надання країні, яка не бажає приєднуватися до інших країн-членів у певній сфері співпраці Співтовариства, такого права. Це своєрідний спосіб уникнути безвихідної ситуації. Наприклад, Сполучене Королівство звернулося з проханням, щоб йому дозволили не брати участь у третьому етапі

економічного та монетарного союзу; таке ж право було надано Данії стосовно економічного та монетарного союзу, оборони та Європейського громадянства.

Прапор Європи

В 1986 році Європейська Рада ухвалила прапор, який став емблемою Європейського Союзу. Синє поле з дванадцятьма золотими зірками в центрі, розміщеними по колу символізує союз народів Європи. Майорить над спорудами ЄС в Брюсселі, а також під час проведення національних та міжнародних зустрічей, у роботі яких беруть участь представники ЄС. Кількість зірок незмінна, число 12 символізує досконалість і єднання.

Президент Європейської Комісії

В Амстердамській угоді передбачається посилення ролі і посади Президента Європейської Комісії. Уряди країн-членів за спільною згодою визначають особу, яку вони хотіли б бачити на цій посаді, – вибір, який потім має ухвалити Європейський Парламент.

Потім уряди визначають осіб, яких вони мають намір призначити членами Комісії, за погодженням з новим Президентом. Президент визначає головні напрямки політики, яких Комісія дотримуватиметься у своїй діяльності. Він також визначає обов'язки членів Комісії та вирішує будь-які питання щодо перерозподілу цих обов'язків протягом терміну дії Комісії.

В декларації про організацію та функціонування Комісії, що додається до Угоди про ЄС, Міжурядова конференція рекомендувала, з метою забезпечення наступництва та послідовності, покласти відповідальність за зовнішні зв'язки на віце-президента (нині її поділено між кількома членами Комісії).

Президентство Союзу (зміна Президента)

Посаду Президента Союзу обіймають по черзі кожна з країн-членів терміном на шість місяців. Виконання функцій Президента – обов'язок кожної країни-члена і її доробок у забезпеченні належного функціонування установ Співтовариства. Нині країни-члени ЄС обіймають посаду Президента через кожні сім з половиною років.

Принцип субсидіарності

Один із основоположних принципів Європейського Союзу, запозичений з католицького канонічного права і спрямований на забезпечення такого механізму ухвалення рішень, який був би якомога ближчий до громадян, і який передбачав би постійну перевірку обґрунтованості дій Співтовариства з погляду можливостей, що існують на національному, регіональному та місцевому рівнях. Інакше кажучи, це принцип, згідно з яким будь-які заходи крім тих, що винятково належать до його компетенції, вживаються на рівні Союзу лише за умови, що вони ефективніші за відповідні заходи на національному, регіональному або місцевому рівні. Цей принцип тісно пов'язаний з принципами відповідності та необхідності, які вимагають, щоб будь-який захід, здійснюваний Союзом, не виходив за рамки, необхідні для досягнення цілей Угоди. На засіданні Європейської Ради в Единбурзі у грудні 1992 р. було визначено засади субсидіарності і закладено керівні положення щодо тлумачення Статті 5 (колишньої Статті 3b), яка містить цей принцип в

Угоді про ЄС. Висновки засідання Ради були викладені в декларації, яка до цього часу лишається наріжним каменем принципу субсидіарності.

В рамках Міжурядової конференції, яка розпочалася в лютому 2000 р., Комітет регіонів звернувся з проханням доповнити принцип субсидіарності таким чином, щоби він офіційно визнавав роль місцевих та регіональних органів управління.

Щороку Європейська Комісія складає для Європейської Ради та Європейського Парламенту звіт під назвою “Вдосконалення процесу законотворення” (“Better lawmaking”), присвячений, головним чином, застосуванню принципу субсидіарності.

Програма Леонардо да Вінчі

Започаткована 1995 року програма дій у галузі професійно-технічного навчання, покликана охопити всі здійснювані у цій сфері заходи в ЄС.

Програма обміну студентами університетів Європи

Розпочата 1990 р. програма надання фінансової допомоги у сфері освіти в університетах та обміну студентами у нових демократичних країнах Східної Європи.

Програма Співтовариства у галузі освіти та підготовки кадрів у сфері технологій

Започаткована у 1986 р., ця програма покликана сприяти співпраці та партнерству між підприємствами та університетами різних країн у підготовці студентів у сфері нових технологій, головним чином шляхом надання можливості отримати досвід роботи в іншій країні ЄС.

Програма технічної допомоги країнам СНД та Монголії (Tasisc)

Програма, розроблена Європейським Союзом для нових незалежних держав (колишніх республік Радянського Союзу крім країн Балтії) та Монголії з метою сприяння розвитку гармонійних та міцних економічних і політичних зв'язків між Європейським Союзом та цими країнами. Тасіс прямує до цієї мети шляхом надання субсидій для передачі know-how і підтримки процесу переходу до ринкової економіки та демократичного суспільства.

Тасіс щільно взаємодіє з країнами-партнерами і передає know-how, якими володіють різноманітні державні та приватні організації, в формі надання консультативної допомоги і здійснення професійної підготовки, а також шляхом створення правової та нормативної бази, міжнародних структур, пілотних (експериментальних) проектів, налагодження партнерських стосунків, створення нових і реорганізації існуючих інститутів.

Крім того, Тасіс сприяє розвитку зв'язків і міцних стосунків між організаціями в країнах-партнерах та Європейським Союзом з метою поширення розуміння демократії та ринково-орієнтованої соціально-економічної системи.

Протокол

Додатковий елемент Угоди про ЄС, що забезпечує докладну інформацію про реалізацію вимог угоди, або таких вимог, які надто довгі для того, щоби включати їх у текст угоди.

Процедура спільного ухвалення рішень

була запроваджена Маастрихтською угодою. Вона наділяє Парламент повноваженнями ухвалювати документи спільно з Радою. На практиці ця процедура зміцнила законодавчі повноваження Парламенту у таких сферах: вільне пересування працівників, сфера послуг, спільний ринок, освіта (стимулюючі заходи), охорона здоров'я (стимулюючі заходи), політика споживання, трансєвропейські мережі (керівні положення), охорона довкілля (загальна програма дій), культура (стимулюючі заходи) та науково-дослідні роботи (загальна програма). В Амстердамській угоді було спрощено процедуру спільного прийняття рішень, внаслідок чого вона стала більш швидкою, ефективнішою і прозорішою. Крім того, застосування процедури було розширено на нові сфери, такі як державна система охорони здоров'я та боротьба проти шахрайства, яке завдає шкоди фінансовим інтересам Європейського Співтовариства. Оскільки вважається, що процедура спільного прийняття рішень доповнює процедуру голосування кваліфікованою більшістю, то Комісія висловлюється на користь поширення цієї процедури на законодавчі акти, які ухвалюються кваліфікованою більшістю (Висновок Комісії щодо Міжурядової конференції, лютий 2000 р.).

Рада Європейського Союзу

Рада Союзу (Рада, інколи – Рада Міністрів) – керівний орган Європейського Союзу. До її складу входять по одному міністру від кожної з п'ятнадцяти країн-членів ЄС. В залежності від питань порядку денного збираються міністри закордонних справ, сільського господарства, промисловості, транспорту тощо – всього більше 45 різних типів засідань Ради. Попри те, що склад Ради Міністрів змінюється, Рада є єдиною інституцією. Головує в Раді відповідний міністр від країни, яка виконує наразі обов'язки Президента Ради ЄС. Підготовку рішень Ради здійснює *Комітет постійних представників* країн-членів за допомогою робочих груп, сформованих з числа державних офіційних осіб країн-членів. Організацію роботи Ради виконує Генеральний секретаріат Ради. Після того, як *Амстердамська угода* набрала чинності, Генеральний секретар діє як найвищий представник спільної зовнішньої політики та політики безпеки Союзу. Йому допомагає заступник Генерального секретаря, якого призначають одностайним рішенням Ради; він відповідає за роботу Генерального секретаріату.

Регулювання

Найрегламентованіша форма законодавства, докладні інструкції, що застосовуються в усьому ЄС і обов'язкові до виконання для країн-членів ЄС.

Римська угода

Ухвалений 25 березня 1957 року в Римі документ про створення *Європейського Економічного Співтовариства* та *Європейського співтовариства з атомної енергії*, а також про підписання найважливіших установчих угод. Договори підписали *країни “шістки”* – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччина та Франція. Набула чинності 1 січня 1958 року.

Свобода пересування

Основоположне завдання ЄС щодо людей, товарів, послуг та капіталу, закріплене в Угоді про Європейський Союз.

Складові (“стовпи” або підвалини) ЄС

Коли йдеться про засади Співтовариства, часто згадують три складові (“стовпи”) Угоди про ЄС, а саме:

- Європейські співтовариства (зокрема *Європейське співтовариство вугілля та сталі* і *Європейське співтовариство з атомної енергії*). Включає широке коло напрямків діяльності, визначених в Угодах про ЄС (перший “стовп”): спільна сільськогосподарська політика, митний союз та спільний ринок, співпраця в галузі імміграційної політики, охорона здоров’я, освіта і культура тощо;

- спільна зовнішня політика та політика безпеки, передбачені в Розділі V Угоди про ЄС (другий “стовп”);

- співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ, що передбачено у Розділі VI Угоди про ЄС (третій “стовп”).

Згідно з Амстердамською угодою деякі напрямки, що раніше входили до третьої складової, віднесено до першої.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки

Одна з двох складових міжурядових відносин Європейського Союзу, сформульована і визначена у Розділі V Угоди про ЄС. Її завдання – забезпечення захисту спільних цінностей, інтересів та безпеки ЄС, захист миру та зміцнення міжнародної безпеки, сприяння міжнародній співпраці та розвиток демократії, верховенство закону та прав людини. Вона прийшла на зміну співпраці країн-членів ЄС у сфері зовнішньої політики і передбачає формування основних рис оборонної політики, яка з часом, можливо, призведе до спільної стратегії оборони. Завдання цієї другої складової (“стовпа”) ЄС викладені у Статті 11 і мають бути досягнуті шляхом конкретних юридичних інструментів (спільних дій, єдиної позиції), що приймаються одностайним голосуванням на засіданні Ради. З набранням чинності Амстердамською угодою Союз отримав у своє розпорядження також новий інструмент – спільну стратегію, про яку йдеться у новій Статті 12.

Суд Європейських Співтовариств

утворюють п’ятнадцять суддів, яким допомагають дев’ять генеральних адвокатів, призначених на шість років за загальною згодою країн-членів. Суд має дві головні функції: перевірка відповідності законодавчих інструментів установ Співтовариства та країн-членів угодам ЄС та надання, на прохання національного суду, тлумачень або інформації щодо положень законодавчих актів Співтовариства.

Суд ЄС відповідає за забезпечення відповідності діяльності ЄС положенням угод ЄС. В його юрисдикцію не входить застосування та тлумачення власне національних законів за винятком тих випадків, коли вони вступають у конфлікт із законодавством ЄС. У межах своєї компетенції це найвищий суд, і його рішення не можуть бути оскаржені, але його юрисдикція не поширюється на міжурядові засади (“складові”) Європейського Союзу.

Угода про Європейський Союз надала йому повноваження вживати примусових заходів до членів ЄС, які не виконують його рішень.

Транс'європейські мережі

Поняття, введене в Угоді про Європейський Союз, яке зобов'язує ЄС мати енергетичні, телекомунікаційні та транспортні мережі з метою поліпшення однорідності.

Транснаціональні партії в Європі

політичні об'єднання, що виходять за межі окремих держав, і є наслідком розвитку загальноєвропейського парламентаризму. Маастрихтська угода містить положення про “партії, що діють на загальноєвропейському рівні, і є важливим чинником інтеграції, формування європейської свідомості”. За кількістю мандатів у Європарламенті найголовнішими з них є: Фракція європейських соціалістів (має 20 партій-членів та кілька асоційованих партій), Європейська народна партія (яка відокремилася 1976 р. з об'єднання християнсько-демократичних партій, що існувало з 1965 року) – єдина, яка дозволяє не лише колективне, а й індивідуальне членство; Європейська ліберальна демократична реформістська партія (виникла 1993 року на базі Федерації європейських ліберальних партій, нараховує 32 партії-члени); Європейська федерація партій зелених (утворена 28 партіями на конференції в фінському місті Масала 1993 року). Можна згадати також про кілька політичних об'єднань – “Вільна європейська спілка” (регіоналісти), “Союз заради Європи”, “Радикальна група” тощо.

Трійка

Історично до складу Трійки входить країна, що наразі обіймає посаду Президента Ради ЄС, країна, яка перебувала на цій посаді попередні шість місяців та країна, яка обійматиме цю посаду наступні шість місяців. Сучасний склад Трійки дещо змінений згідно з Амстердамською угодою. Нині вона складається з представника країни-президента, представника країни – наступного президента, а також Генерального секретаря Ради, як найвищого Представника ЄС у справах спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Угода про партнерство

В рамках укладених в 1998 р. Європейським Союзом з кожною з країн-заявників (крім Кіпру) угод про партнерство здійснюється координація надання допомоги з боку Європейського Союзу країнам Центральної та Східної Європи і для кожного сектора визначаються пріоритети щодо пристосування до законодавства Співтовариства. Успіхи країни-заявника у виконанні цих першочергових завдань визначають обсяг фінансової допомоги з боку Співтовариства.

Уніоністи

частина учасників Європейського Конгресу в Гаазі (1948), які протиставилися так званим “федералістам” й запропонували “унійну” концепцію європейської інтеграції. Вони виступали проти утворення наднаціонального Європарламенту, за створення Ради міністрів європейських держав як дорадчого органу. Всіма оборонними питаннями мало відати НАТО,

а економічними – ЄС (відоме також як “Спільний ринок”). До “уніоністів” належали, зокрема, Ернест Бевін та Клемент Етлі.

Урочиста декларація про Європейський Союз

Положення, прийняте в 1983 р. Європейською Радою, у якому розглядаються масштаби реалізації потенціалу установ ЄС та можливостей щодо подальшої координації їхньої діяльності, а також знову висловлюється бажання щодо подальшого поступу на шляху до політичного союзу.

Установчі угоди

Угоди, які визначають принципи функціонування Європейської спільноти на різних етапах інтеграції – *Римська угода* 1957 року, *Єдиний Європейський Акт* 1986 року та *Маастріхтська угода* 1992 року.

Ціни втручання (інтервенційні ціни)

Гарантовані фіксовані ціни на сільгосппродукцію відповідно до спільної сільськогосподарської політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баровська А.* Принципи державної інформаційної політики у сфері європейської інтеграції // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Науковий журнал 2/2008 за заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – С. 201– 209.
2. *Баитанник В.* Конституційно-правові засади державного управління в системі наднаціональних інтеграційних процесів: історико-теоретичний аспект // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Науковий журнал 2/2008 за заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – С. 49 – 60.
3. *Грицяк І.* Європейська інтеграція в східноєвропейському та південному напрямках // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Науковий журнал 1/2008 за заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – С. 5 – 15.
4. Довідник з Європейської інтеграції <http://eu-directory.ea-ua.info/>
5. *Калина М.* Нормативно-правове регулювання державної євроінтеграційної політики України: сучасний стан та пропозиції з удосконалення // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Науковий журнал 1/2008 за заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – С. 163 – 171.
6. *Карамушка Л. М.* Формування конкурентноздатної управлінської команди / Л. М. Карамушка, О. А. Філь. – К. : ІНКІС, 2007. – 264 с.
7. *Климович А.* Дидактичні ігри і проекти в міжкультурній освіті // Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя. За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші. – Polskarotom. Варшава: ЦОУВ, 2008. – С. 31 – 35.
8. *Кошевська К.* Про владу та її межі // Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя. За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші. – Polskarotom. Варшава: ЦОУВ, 2008. – С. 157 – 160.
9. *Кремень В.Г.* Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2003. – № 1. – С.9-14.
10. *Ілюк Т.* Державна політика інформування громадськості України з питань європейської інтеграції в контексті досвіду Польщі // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Науковий журнал 1/2008 за заг. ред. О.Ю.Оболенського, С.В. Сьоміна. – К.: НАДУ, 2008. – С. 48-57.
11. *Ларіна Н.Б.* Методичні рекомендації з підвищення кваліфікації керівних загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження профільного навчання / Н.Б. Ларіна. – К.: Міленіум, 2008 – 45 с.
12. Матеріали парламентських слухань 6 червня 2008 року: “Про хід виконання в Україні Європейської соціальної хартії (переглянутої)” Сайт

Верховної Ради України: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=121868&cat_id=46666

13. *Маслоу Абрахам*. Самоактуалізація личности и образование / Пер. с англ. Г.А.Балла. – К. ; Донецьк, 1994. – 52 с.

14. Міжкультурна освіта. В колі потреб, очікувань і стереотипів // за заг. ред Я.Нікіторовича. Видав. Транс Гумана. Бялисток: 1995. – С37-89.

15. Навчальні матеріали курсу для тренерів “Українські лідери європейської інтеграції та євроатлантичної освіти”. За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші / Polskaromос. Варшава: ЦОУВ, 2008. – Матеріали на компакт-диску.

16. Освітній пакет “Україна в Європі” / За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші. Polskaromос. Варшава: 2008. – Матеріали на компакт-диску.

17. *Пакула З.* Стереотипи і суспільна упередженість // Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя. – Polskaromос. Варшава: ЦОУВ, 2008. – С. 141- 144.

18. *Пометун Олена*. Енциклопедія інтерактивного навчання / Олена Пометун. – Київ, 2007. – 144 с.

19. Порадник для тренера / За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші / , Варшава: ЦОУВ, 2007. – 134 с.

20. *Протасова Н. Г.* Методологічні основи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти фахівців / Н. Г. Протасова // Післядипломна освіта в Україні. – №2. – 2004. С. 7-11.

21. *Пултужицький Ю.* Андрагогіка як наука потрібна тренеру // Порадник для тренера. За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші / Варшава: ЦОУВ, 2007. – 134 с.

22. *Селятицький М.* Міжкультурна освіта у світлі документів Ради Європи та Європейського Союзу // Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя. Кол. авторів. – Варшава: ЦОВВ, 2008. – С. 7-9.

23. *Селятицький М.* Методи навчання у міжкультурній освіті // Міжкультурна освіта. Порадник для тренера. За редакцією Б.Валькевич, Е.Кендрацька, А.Климович, К.Кошевська, Е.Любчинська, М.Помяновська та інші / Варшава: ЦОУВ, 2008. – С. 16-19.

24. Євроатлантична інтеграція. Досвід Польщі і України // Освітній пакет. За загальною редакцією О.Онаць, О.Кокошинського. – Видавничий дім. “Шкільний світ”. – 2006. – 215 с.

Навчальне видання

Ларіна Наталія Борисівна
Руденко Ольга Мстиславівна

**МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

Навчально-методичні матеріали

Укладач
Андрейчик Ганна Іванівна

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Технічний редактор *О. Г. Сальнікова*

Підп. до друку 16.09.2013.
Формат 60 x 84/16. Обл.-вид. арк. 4,17. Ум.-друк. арк. 3,95.

Видавець Національна академія державного управління
при Президентові України
03057, Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20, тел. 456-67-93.
E-mail: vydav@academy.kiev.ua

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003.